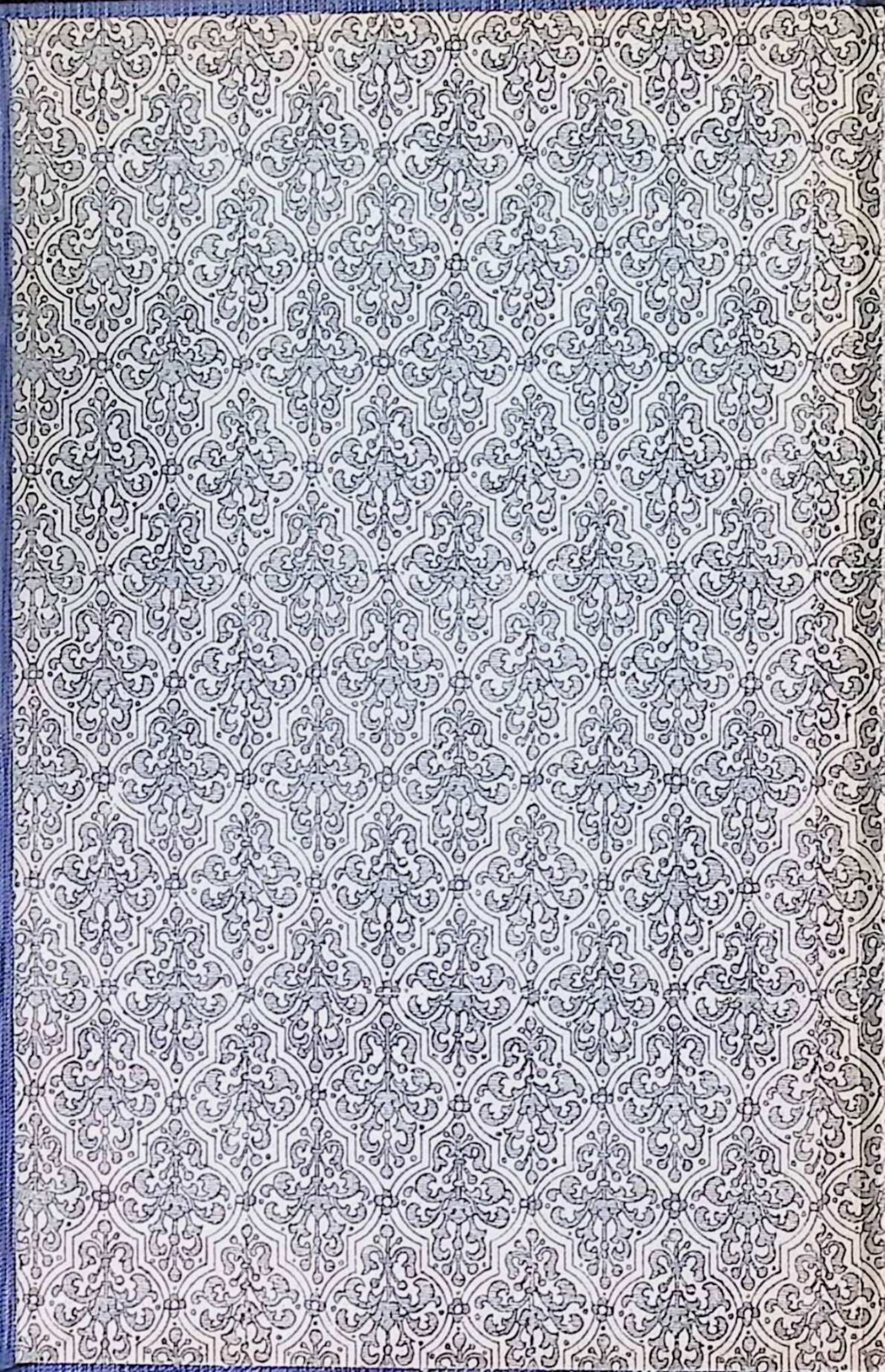
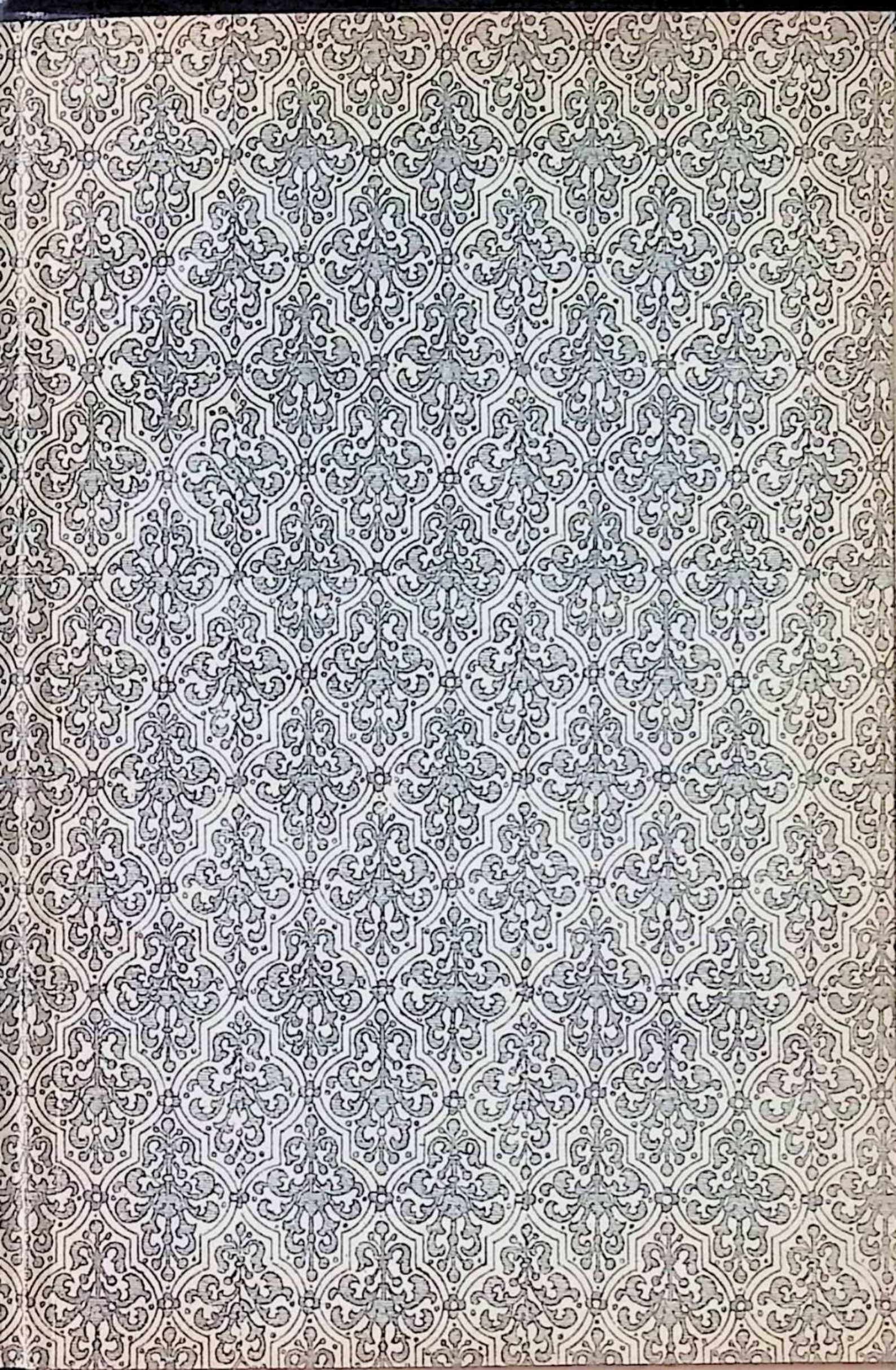

Двадцать два

У КРАТЕНЕ ШАСТЕ

~Napier Depcar

8

Іван Франко.

Украдене Щастє

ДРАМА З СІЛЬСЬКОГО ЖИТЯ В 5 ДІЯХ.

Третє виданє.

КИЇВ.

Друк. С-ки Врублевського і Озерова. Хрещатик 58—2. Тел. 660.

1909.

СЕРТИФИКАТ

№ 123456789

ИЗДАНО

В СООБЩЕСТВЕ

СЕРТИФИКАТ

№ 123456789

В СООБЩЕСТВЕ

№ 123456789

ДІЄВІ ОСОБИ

Микола Задорожний, чоловік літ 45, невеликого росту, похилій, рухи повільні.

Анна, його жінка, молодиця літ 25.

Михайло Гурман, жандарм, високий здоровий мущина літ 30.

Олекса Бабич, селянин, літ 40, сусіда Миколи.

Настя, його жінка, літ 35.

Війт, селянин літ 50.

Шльома, арендар.

Селяне, селянки, парубки і дівчата, музики і т. і.
Діє ся коло 1870 року в підгірськiм селі
Незваничах.

THESE OCCUR

In a list of the plants of the
United States, occurring in the
State of New York, and
the names of the authors of
the descriptions, and the
pages where they are
given, are given in the
following table.

ДІЯ ПЕРША.

Нутро сільської хати. Ніч. На дворі чути шум вітру, сніг бе о вікна. В печі горить огонь, при нїм горшки. Анна і Настя порають ся коло печи. На лаві, на ослоні, на припїчку і на печи дівчата і парубки, одні прядуть, другі мотають пряжу на мотовилах; на серед хати при стільці один парубок плете рукавиці, другий на колнворотї крутить шнур.

Ява перша.

Парубки, дівчата, Анна і Настя.

Парубки і дівчата (співають):

Ой там за горою, та за кременною
Не по правді жне чоловік з жоною.
Вона йому стелить білу постеленьку,
А він їй готує дротяну нагайку.
Біла постеленька порохом припала,
Дротяна нагайка біле тіло рвала.
Біла постеленька порохом приєдна,
Дротяна нагайка кровю обкниіла.

Настя (перериває, махаючи стиркою.) Та тьфу на вас! Що се ви вигдали такої плакси-вої! Мов по покійниці голосять.

1. Парубок (регоче ся). Ага, а у вас мурашки по шкірі забігали.

Настя. Тю на тебе та на твою голову! Ти гадаси, що я твого тата жінка, що небіжка ніколи з синців не виходила.

1. Парубок. Го-го, мій тато небіжчик усе говорив: як чоловік жінки не бє, то в нїї утроба гниє.

2. Парубок. О, твоїй тато добрий цирулик був. Він і хлопам умів кров пускати.

1. Парубок. І задармо! То також щось варто!

Настя. Та повинні-сте стидати ся хоть тут, у тій хаті таке говорити та співати. Пек, осина! То так! як би, не при хаті кажучи, злого духа при малій дитині згадав. Тут ангели божі літають, одна хата в цілім селі, де святий супокій та згода та лад та любов — а ви якесь таке завели, що гидко і в губу брати.

1. Дівчина. Та не бійте ся, тітко, ми своєю співанкою святих ангелів із хати не виполошимо.

Настя. А ти відки се знаєш? А може як раз виполошите? Знаєш, як старі люде кажуть: не викликай вовка з ліса. А то буває таке, що як у злу годину скажеш кому лихе слово, то воно зараз сповнить ся. Мої небіжка мамуня розповідали, що раз один такий...

1. Парубок. Та шипоть вам на язик! Ідїть до печи та глядїть, чи швидко ті вареники будуть, бо далї Микола з міста приїде та нас понаганяє до дому.

Настя. Ади, який швидкий. Не бій ся, вареники будуть. Гляди тільки, щоб ти свою рукавицю доплїв. (Іде до печі.)

1. Дівчина. Ну кінчим, сестрички, тоту співанку. Вона дуже красна. А така жалістна, аж плакати хоче ся.

Анна (від печі). Почекайте-но ви, як за-
муж повиходите, та на своїх плечах того добра
зазнаєте, то вам ще й не так плакати захоче ся.

Дівчата. От тобі й на! А ви се відки
знаєте? Хиба ви сего зазнали?

Анна. Ну, я не про себе говорю. А в тім
що зазнала, то досить мені знати, та Богу.

Дівчата (хвилю мовчать, потім починають
співати):

Ой мужу-ж мій, мужу, не бий мене дуже,
В мене тіло біле, болить мене дуже.
Пусти-ж мене мужу въ вишневий садочок,
Най я собі урву рожевий квіточок,
Урву рожу-квітку тай пущу на воду:
Плини, плини, роже-квітко, аж до мого роду.
Плини, плини, квітко, плини по Дунаю,
Як побачиш мою неньку, приплини до краю.

Настя (тимчасом повиймала вареники, від-
цїдила їх, полила їх олієм, посолила і ставить на
столі). Ну, годі вам співати! Кидайте роботу! Ва-
реники на столі! (Парубки і дівчата покидають ро-
боту і з веселим гамором сїдають за стіл і їдять. Настя
з Анною коло печі; вона відсинала собі також варе-
ників і сїдає на припїчку, обернена до стола плечима).
Ну, кумо, помагай і ти!

Анна (глядить до вікна). Господи, яка там
шаруга! Коли-б тільки наші де з дороги не
збили ся!

Настя. Не бій ся, їм не першина.

Анна. Не знаю, але мені так чогось лян-
но, так чогось сумно, як коли-б якесь велике
нещасте надо мною зависло.

Настя. Та я то, небого, виджу. Цїлий
день як сама не своя ходиш. Тай уже сама
собі міркую, чого би тобі журити ся? Живеш,
як у Бога за дверми.

Анна. Я?

Настя. Чоловіка маєш доброго, тихого, роботящого, що трохи не молить ся до тебе.

Анна (зітхає). Та що то з того!

Настя (тихійше). Ага, ти про те, що дітній не маєш. Не бій ся, Бог ласкав, будуть іще.

Анна (махає рукою). Ей, я не про те!

Настя. А про що-ж? Чого тобі ще треба? Що брати тебе на посагу скривдили? Тьфу! Наплюй ти на їх посаг! Їм твоя кривда боком вилізе.

Анна (кидає ся мов ужалена). Йой, кумо! Та хйба я про посаг! І по що ви мені згадуєте моїх братів? Адже знаєте, що вони мої найтяжші вороги.

Настя. Знаю, небого, знаю! Наслухалась я про твоє кєрваве дївованє.

Анна (живо). Що? Про мое дївованє? Що ви про него знаєте?

Настя (добродушно). Все знаю, небого моя, все знаю. Як тебе брати побивали, за наймичку мали, між людий не пускали і вкінці за наймита замуж випхали, ще й на посагу покривдили. Ой, та чи тільки те!..

Анна. Як то? Ще й більше щось знаєте?

Настя (сміє ся). Та ти, кумо, мене не бій ся! Кажу тобі, що знаю все, хоч то від нас не близька сторона, аж у другім повіті, а братів твоїх я й на очі не бачила.

Анна. А відки-ж ви все те знаєте?

Настя (сміє ся). Через сороки-ворони, любонько! Були вже такі люде, що мені доповіли. Навіть биєь ніколи не вгадала, хто:

А н н а. Певне-сте десь якусь мою посестру на ярмарку бачили?

Н а с т я. Ой, кумонько! Чи то я так на тих ярмарках часто буваю! Ні, таки до моєї хати сама звістка прийшла, тай то не коли, а вчора.

А н н а. Ну, то я вже ніяк не вгадаю, хто то міг бути.

П а р у б к и і д і в ч а т а (встають від їди). Спасибіг вам, тїтко Анно, і вам, тїтко Насте, за вечерю!

1. П а р у б о к. Господи, тобі слава, що ся душа напхала!

Н а с т я (бе його стиркою). Іди, іди, ти не-господарська дитино!

Д і в ч а т а. Ну, пора нам до дому, а то позамітає дорогу, то не докопаємо ся вулицею.

2. П а р у б о к. Не бійте ся, мої ластівочки! Нає тут хлопців досить, кождий по дві вас на плечі візьме, тай до дому занесе.

1. Д і в ч и н а. Овва, які менї силачі. Ще подвигаєте ся та болячки постручуєте! (Збирають ся, забирають куделі та пряжу і виходять). Ну, добраніч вам! (Цїлують ся з Анною, вона світить їм скінкою до сїнни).

А н н а. Добраніч, дівчата, добраніч! Та приходїть і завтра, будьте ласкаві! (Зачиняє за ними двері).

Ява друга.

Анна і Настя.

Н а с т я. Та було хйба і менї йти.

А н н а (спрятує зо стола). Ой, посидьте ще троха. У вас хата не сама, а як ваш чоловік

буде їхати, то й так попри нашу хату, то почувте. А мені веселійше буде ждати.

Н а с т я (помагає прятати). Та воно то так. А все таки хата рук потребує. Ну та вже для тебе се зроблю... (Зупиняєть ся серед хати перед Анною з мискою вь руках). Ну, а ти не цікава, від кого я дізнала ся про твоє дївоване?

А н н а. Та що мені! Я не вдатна загадки розгадувати.

Н а с т я (лукаво). А твоє серце нічого тобі не говорить?

А н н а. Серце? А вам що таке? Що воно мені має говорити?

Н а с т я. Ага, а на лиці міниш ся! Бліднеш, то знов червонієш! Ну, ну, не лякай ся! Я знаю все, від него самого.

А н н а. Схаменіть ся! Що ви говорите? Від якого него?

Н а с т я. Від Михайла, а від кого-ж би?

А н н а. Від якого Михайла?

Н а с т я. Ей кумо, та не прикидай ся, що нічого не розумієш. Адже ми обі не діти! Михайла Гурмана знаєш, а?

А н н а (відступає крок в зад і хрестить ся). Свят, свят, свят! Ви що се, кумо, говорите? Михайло Гурман — так, я знала ся з ним, але його давно на світі нема. Він у Боснії згіб.

Н а с т я. Хто се тобі сказав?

А н н а. Я се знаю, брати говорили.

Н а с т я. Еге, то то й є, що брати!

А н н а. Його мати сама лист мині показувала, плакала.

Н а с т я. Ну, то мусів бути лист фальшивий, бо Михайло живісінький.

А н н а. Кумо, бійте ся Бога, не говоріть сего! Може вам приснив ся? Може дух його вам об'явив ся?

Н а с т я. Ні, кумо Анно, я тобі кажу: він живісінький. У жандармах служить уже три роки. Десь був у иншій стороні, а тепер його до нас перенесли. Вчора до нас у хату заходив, про тебе розпитував ся.

А н н а. Господи, що се таке? Що зо мною дїє ся? Кумо, голубонько! Кажіть, що се вам привиділо ся, приснило ся! Адже-ж се... се таке, що здуріти можна! Адже-ж я тому Михайлови кляла ся, присягала, що радше в могилу піду, ніж з ким иншим до шлюбу стану. А тепер!.. Він по мою душу прийшов. Та ні, ні, ви жартуйте, ви тільки так говорите!

Н а с т я. Хрести ся, кумо! Чого ти так перелякалась? Тут видима річ, що брати ошукали тебе. Значить, на тобі нема ніякої вини. Він і сам се казав. Він зовсім не винуватив тебе. О, як би ти знала, як він гарно та щиро говорив про тебе!

А н н а. Ні, ні, ні! не говоріть мені нічого! Не хочу чути про него, не хочу бачити його. (Ходить по хаті ламаючи руки). Ой, Господи! Ой, Боже мій, та не вже сему правда? Не вже і тут мене одурили, ошукали, мов kota в мішку продали?

Н а с т я. Та вспокій ся, кумо! Що вже про те говорити, що пропало! Най їм за се Бог заплатить.

А н н а. (все ще в нетямі ходить по хаті). І за що? По що? А, знаю, знаю! Вони Михайла боя-

ли ся, щоб не відібрав від них моєї батьківщини. О, так, так! А сей покірливий, наймит, ще й рад, що що небудь дістав. Господи, ратуй мене! Не дай одуріти!

Н а с т я. (бере її за плече). Та отям ся бо, кумо! Що ти торочиш? Чи не гріх тобі? Ти тепер замужна жінка, треба про се все забути.

А н н а (вдивлює ся в неї, по хвилі). А так, правда ваша! Правда ваша! Забути треба. Хоч би мало серце розірвати ся, а забути треба. Ой, Господи! І як воно доси не трісло? Кілько я намучила ся за ті роки! А тепер гадала, що от-от давні рани перестануть боліти. А тут на тобі! Маєш! Той, що доси був для мене помершим, являє ся на пово. Кумонько, матінко моя! Порадь мені, що маю робити? Дай мені якого зіля, щоби тут, отут перестало боліти!

Н а с т я. Де вже мені, небого, до зіля? Не пораджу я тобі нічого, хіба одно: моли ся Богу, чень він відверне від тебе се лихо.

А н н а. Молилась, кумо, молилась! Товкла чолом о камяні сходи при церкві, слізми плити вмивала — нічого не помагас.

Н а с т я (наделухує). Га, чуєш? Мабуть дзвінок теленькає. Певне наши їдуть.

А н н а (при вікні). Теленькає! Ледво чути за свистом вітру, а теленькає. Господи тобі слава, що їдуть! Ходімо зустрічати! (Обі сквапно одягають ся і виходять).

Ява третя.

По хвилі входять Анна, Настя і Бабич, увесь у снігу, з батогом у руках.

Б а б и ч. Дай Боже вечір добрий!

Анна. Дай Боже здоровле! Так кажете, мій з вами не їхав?

Бабич. Ні, кумо. Я його ще на солянній жупі лишив. Ще докладав свої купи дров і щось там почав з війтом перемовляти ся, та я не дочікував до кінця тай поїхав за иньшими.

Анна. Бійте ся Бога! Якже-ж ви могли його самого лишити в таку страшну негоду?

Бабич. Е, не бійте ся, сам він не буде. Певно поїхав на Купіне з Передільничами. А наші всі на Радловичі гостинцем їхали. Але він швидко приїде, не бійте ся. Конята у него добрі.

Анна. Ой, я чогось бою ся. Кажуть, у лісі вовки появили ся. Ще не дай Боже якого нещастя!

Бабич. Та вспокійте ся, кумо! Ще Бог ласкав, відверне від нас лиху пригоду. А Микола не дитина. Він за худобу дбає. Ну, стара, ходімо їхати до дому, там десь конята перемерзли.

Настя. Ну, добраніч тобі, кумо. Моли ся, небого, Богу, все добре буде!

Бабич. Добраніч!

Анна. Оставайте ся з Богом! (Бабич і Настя виходять).

Ява четверта.

Анна (сама, одягнена в кожусі і хустині, сїдає коло вікна і надслухує). Не чути! Тільки вітер свище і вїє. (Заламує руки). А він жие, жие, жие! Одурили мене, отуманили, загукали, обдерли з усього, з усього! Ні, не хочу про се думати.

В мене є чоловік, шлюбний. Я йому присягала і йому додержу віри. (Наделухує). Ах! Ось він їде! Ну прецінь! Господи, тобі слава! (Виходить).

Ява пята.

Микола і Анна.

За сценою чути брязкіт нашіпунків. По хвилі входить Микола, весь присипаний снігом, в гуні, надітій по-верх кожуха, в баранячій кучмі, в рукавицях і з батогом. Він стає на серед хати, виймає батіг ізза ремня і починає обтріпувати сніг, стукаючи при тім о землю чобітьми. Відтак охаючи, починає роздягати ся.

Микола. Ось тобі і заробок! Ось тобі жий та будь! Ой, Господи, і як се я душі не згубив по дорозі, то й сам уже не знаю! Ох, тай утепенив ся-ж я! Тай промерз до самої кости! (Відсуває вікно і кричить). Анно, а коням треба пити дати! Думав напоїти на Купіню, та не мож було!

Анна (за сценою). Добре, добре! Я вже й воду зладила.

Микола (засуває вікно, снімає гуню, потім кожух і вішає їх на жердці). Ну, заробок, нема що казати! За вісім шісток головою наложи—оплатить ся. Цілісїнький день роби, двигаї, волочи ся, худобу збавляй, мерзни і мокни, як остатня собака, — і за все те вісім шісток. А прийде ся платити, то й того їм, людоїдам, жаль. І того би зажерли. Як дають чоловікови той кровавий крейцар, то так і видиш, що їх і за тим колька коле. А бодай вас уже раз людська праця розсадила та розперла, щоби-сте лиш очи повивалювали, нелюди погані! (Сідає кінець стола

і починає стягати чоботи). От іще бідонька моя! (Кричить). Жінко, гей, жінко! Анно! Де ти там?

Анна (входить). Ти мене кликав?

Микола. Та же кликав. Ну, що, коні пили?

Анна. Ще й як. Так біднята перемерзли, мов риби трясли ся. Бідна худібка! Я їм трохи сировиці до води долила, винили по дві коновці...

Микола. А їсти мають там що?

Анна. Ну, та вже я не спустилась на тебе, поки ти їм даси. Мають по ґарцеви вівса, тай січки я нарізала у заступника на машині, ну, тай сіна поза драбину понапихала. Ба, та чого ти так запізнив ся?

Микола. Ет, волиш не питати. От ходи та поможи мені чоботи стягнути. Ади, позамерзали як костюмахи, та боюсь, щоб ноги не повідморожувати.

Анна. Пек-запек! Що ти говориш? Ще би нам лиш того бракувало! (Бере за чобіт, тягне, та заглянувши Миколі в лице опускає ногу, відступає на крок у зад і хрестить ся). Свят, свят, свят! Миколо! А тобі що такого? Ти весь у крові!

Микола. Я?

Анна. Бій ся Бога! А се що таке? Чи бійка де була? Чи може ти скалічив ся де?

Микола. Та ні, ні, не бій ся!

Анна (кидає ся до него і розпинає лейбик). Та почекай лишень! Господи, сорочку покровавив! Ну, що се таке з тобою стало ся, Миколо?

Микола. Та то наш війтонько гідний та поважний.

Анна. Що? Бив тебе?

Микола. Та певно, що не гладив. (Гримає кулаком о стіл). Але я йому не подарую! Я на нім своєї кривди пошукаю!

Анна. Ба та що таке межі вами зайшло? За що?

Микола. Питай ти мене, а я тебе буду. За ні що! З доброго дива мене вчепив ся, бодай його той учепив ся, що в болоті сидить.

Анна (все ще оглядає його). Та не клени, Миколо, не гніви Бога! Ой Господи, та з тебе тут кварта крові зійшла! От іще недоля моя! Давай, я обмію. Десь тут іще тепла вода лишила ся. (Іде до печи).

Микола (кричить). Ні, не треба! Я його до суду завдам! Я завтра, ось так як є, до самого пана судії піду. Най пани побачуть! Не мий!

Анна (наливає на миску води і наближає ся). Іди, іди, бідна ти голово! Не роби з себе сміховище людське! Війтови нічого не зробиш, тільки з себе сміх зробиш.

Микола. Як то нічого не зроблю? То цісарське право позволяє оттак над людьми збиткувати ся? Як він війт і підприємець від довозу дров на жупу, то йому вільно з чоловіка й душу вигнати?

Анна. Ти певно знов поліна продавав?

Микола. Ну, та певно, що мусів продати. Бій ся Бога, чоловік намучив ся в лісі, намерз ся як собака, крейцарика при душі не має, а треба прецінь чимось душу підкріпити.

Анна. Ей, Миколо, Миколо! Кілько разів я тобі говорила: радше притерпи, а не роби

сего! А тепер ще до суду хочеш іти! Адже війт тебе за таке до арешту борше запакує, ніж ти його!

Микола (глядиць на неї з острахом). Агії, жінко! Та се ти правду кажеш! А мені се і в голову не прийшло. Ну, на, мий!

Анна (мне його). Я би не знати що за се дала, що ти не тільки полїна продав, а ще й сам віитови якесь згїрдне слово сказав.

Микола. Я? Та скари-ж то мене Господи, що ні! Вчепив ся мене, що латер не повний. Я, як звичайно, остатній накладав, а він до мене. Вже там хтось мусїв мене прискаржити, що я пару тих дурних полїн продав.

Анна. А може він і сам видїв?

Микола. А дїдько його знає, може й видїв. Досить, що він до мене. Я тобі, каже, не заплачу, поки латер не буде цілий. А я кажу: Який був у лісі, такий тут є. А він мені каже: Брешеш, ти пять полїн продав. А я йому кажу: Як продав, то не сам продав. І інші продають. А він до мене пристав: Хто продає? Тай хто, тай хто? Що я мав йому казати? По правді, чоловік нічого не бачив, а так на першого ліпшого говорити стидно. От я возьми тай скажи йому: Тай ви самі, доки-сте не були підприємцем, то-сте продавали. Не встиг я йому се сказати, а він як не кине ся на мене, як не почне гаратати мене палицею! Та через голову, та кудї попало. То вже я й не стямив ся, коли і хто і як мене відборонив та на сани посадив.

Анна (хитає головою). Я так и думала, що ти щось таке мусїв лягнути. Війт не такий чоловік, аби когось за дармо вчепив ся.

Микола (гірко). О, та певно. У тебе кож-
дий чесний, кожний розумний, коби тільки не
твій чоловік.

Анна. Я тобі чести не уймаю, але полін
не треба було продавати.

Микола. А мерзнути та о голоді бути
треба!

Анна. Було собі з дому взяти пару крей-
царів на горівку, коли вже без неї не можеш
обійти ся. Адже-ж ми вже не такі остатні.

Микола. От таке! На заробок їхати і ще
гроші з дому брати!

Анна. Ну, коли так, то маєш заробок,
якого-сь хотів. (Застелює стіл і заходить ся давати
вечерю). Ну, але де-ж ти так довго барив ся?

Микола (гнівню). А тобі що до того? Не
твое діло! Коли я тобі такий нелюбий, то не пи-
тай ся мене ні про що!

Анна (ставить миски на стіл). Ну, коли так
будеш зо мною говорити, то певно любійший не
будеш. (Мовчанка. Микола тарабанить пальцями по
вікні, Анна заставляє вечерю. Микола обертає ся і по-
чинає мовчки їсти. В тім чути стукане до вікна. Анна
здрігає ся, Микола випускає ложку з рук).

Анна. Свят, свят, свят! А се що таке?

Микола. Хтось до вікна стукає! В таку
пізну годину, в таку негоду — ой, може яке не-
щастє!

Голос за вікном. Гей, люде, отворіть,
не дайте душі загинути!

Анна. Хтось певно з дороги збив ся. Біжу
отворити.

Микола. Анно, стій! Може яка зла душа?

Анна. Ва та що? Дати чоловікови загибати? Тай що нам зла душа? Взяти у нас нема що, нікому ми нічого не винні, то чого нам бояти ся? (Виходить. Чути калатане засувів).

Ява шеста.

Микола, по хвилі входить жандарм з карабіном, увесь присипаний снігом, за ним Анна.

Жандарм. Дай Боже добрий вечір!

Микола. Дай Боже здоровле!

Жандарм. Перепрашаю, що в таку пізну пору непрошений до вашої хати набиваю ся. Але там така страшна буря, куревільниця, що не дай Господи! Я з дороги збив ся, думав уже, що або замерзну де в заметі, або вовкам на зуби паду ся.

Анна (хрестить ся). Господи!

Жандарм (озираєсь на неї, витрищує очі, потім перемагає себе). А так! Недалеко вже було до того. Там під лісом чути, як вони виють. Кождої хвилі могли бестії зо мною привитати ся!

Микола. Та роздягніть ся, пане, сідайте! Адже-ж тепер під ніч далі не підете.

Жандарм. Та куди вже! Ніг своїх не чую, так промерз та змучив ся! Ой, Господи тобі слава, що з душею з того снігового пекла вихопив ся! (Обтріпує ся зо снігу і починає роздягати ся. Микола придивляє ся йому ближше).

Микола. А ви відки, пане шандаре?

Жандарм. Та ходом з міста.

Микола. Ну, так, ходом. Але родом? Даруйте, але мені здає ся, що я вас десь колись бачив.

Жандарм (сміє ся). Ну! чи не ще! Микола, старий побратиме! Хіба-ж ти не пізнав мене? (Клепав його по плечі).

Микола. Михайло Гурман! Так се ти! А ми гадали — — Анно, ба, а ти хіба не пізнала Михайла?

Анна (зовсім забувши ся стоїть кінець стола і не дивлячись на них шепче молитву). І остави і ослаби і відпусти Господи...

Жандарм (регоче ся). Анно! Господине! Що се вам на побожність зібрало ся? Що ж то, не привітаєте ся зо старим знайомим?

Анна (подає йому руку). Як ся маєте, пане шандар?

Жандарм (хвилю пильно глядів на неї, потім пустив її руку, сціпив зуби і відвернув ся, говорить далі тільки до Миколи). Ну, нинішньої ночі не забуду, доки життя мого. Знаєте, як я почув крізь вітер ті вовчі голоси, та й то так недалеко — ну, гадаю собі, вже по мій! І так мені нараз мов би хто приском поза плечима посилав. І в тій самій хвилі я побачив з боку світло. Зразу подумав, що то вовк очима блимає, але далі бачу, що стоїть на місці... І вже я нічого більше не думав, не міркував, тільки як не пуцу ся бігти півперек снігів, через якісь рівчакви, заметі та -плоти. І Бог його знає, відки в мене стільки сили набрало ся. Гримнув чоловік собою з десять разів, то правда, але Богу дякую, що хоть кости цілі!

Микола. Ну, щож, Богу дякувати! Але скажи ти мені, будь ласкав, що се з тобою? Відки ти взяв ся? Аджеж казали, що ти...

Жандарм (регоче ся). Ха, ха, ха,! Що я що такого?

Микола. Ну, та що ти погиб, умер...

Жандарм (сміє ся ще дужше і підходить до него. Микола цофає ся). Ха, ха, ха! Та се й правда! Адже-ж я небіщик. Не віриш, Миколо? Я вмерлий? Я з гробу приходжу.

Микола (переляканий хрестить ся). Свят, свят, свят!... (Слабо веміхає ся). Ну, що ти дурниці говориш, Михайле? То не годить ся з такими річами жартувати.

Жандарм (грізно). Ти думаєш що я жартую? А ну на, доторкни ся мене! (Простягає руку, Микола відскакує). А видиш! Та про те дарма! Знаєш, Миколо, по що я прийшов?

Микола. Ти? До мене?

Жандарм. Еге! По твою душу (Регоче ся). Ха, ха, ха! Отто налякав! Ну, не біій ся, бідолахо! Твоя душа не така то дуже цінна річ, щоб аж мерці з гробу по неї приходили. Не біій ся, ади, я живий чоловік, такий як ти! (Плеще його по плечи). А відки я тут узяв ся, се я тобі зараз скажу. Вернувши з війська я продав ґрунт і хату і вступив до жандармів, ось уже три роки служу. Зразу на границі був, пачкарів ловив, а отсе пару неділь тому перенесли мене в сей повіт.

Микола. І чи не можна було відразу се сказати? А то на тобі! Взяв ся страшити мене небіщиком. Ей, Михайле, Михайле! Ти, як бачу, все ще такий збиточник, як був колись. (Хитає головою). Ну, сїдай, та от вечеряй разом з нами.

Жандарм. Отсе справді розумне слово. (Бере за лажу і сїдає коло стола). Ба, а ви чому так пізно вечеряєте? Адже певне вже північ буде!

Микола. Адже я в такому самім був, як ти. Тільки недавно з дороги приїхав.

Жандарм (ідячи). З якої дороги?

Микола. Та з міста. Латри возив на жупу тай так припізнився. На силу до дому допхався. (їсть). А ще мені лиха доля казала їхати на Купіне. Думав, що ближше буде, півперек ліса, а тимчасом там замело так, що я трохи худоби на віки не збавив.

Жандарм (кладає ложку і глядить на него здивований). Що? Ти сеї ночі на Купіне їхав?

Микола. Таже їхав.

Жандарм. По при Купінську коршму?

Микола. Ну, таже не куди. Ще зупинився, хотів коні напоїти, та якась мара відро урвала. Почав було стукати до Жидів, але якось ніхто не виходив, а я подумав собі: Ей, уже й так до дому близько! Тай не достукавши ся нікого, взяв ся тай поїхав.

Жандарм. А давно се було?

Микола. О, певно, що вже зо три години тому. Хоть то від нас до Купінської коршми ледво пів милі, але як я почав їхати, як почав стрягнути та з дороги збивати ся, то здавало ся, що принаймі пів року їду. А тут чоловік сам-самісїнький у лісі.

Жандарм. То ти сам їхав? І не тямш, їхав ще хто за тобою?

Микола. Де там! Усі наші геть поперед мене виїхали, тай усі їхали на Радловичі, го-стинцем.

Жандарм. Ну, а в коршмі світило ся?

Микола. Та було світло, але вікна були

заслонені та й двері замкнені. Мабуть Жиди вже спали, бо на мій стук ніхто не обізвав ся.

Жандарм (воркоче). Ну, певно! (їдять, мовчанка. Анна сидить на припичку, силує ся їсти та не може). Ну, спасибіг вам, пане господарю, за вечерю! (Кладе ложку і встає).

Микола. За мало. Видихай здоров! (Встає також, оба сїдають на лаві).

Анна (мовчки спрятує зо стола).

Жандарм (придивляє ся Миколі з боку). Ба, що се у тебе, Миколо, таке лице обдряпане? Я щось не тямлю, аби ти був охочий до бійки?

Микола (змішаний). Я? Ха, ха, ха! Та куди мені до бійки? Я чоловік спокійний. А се ті нещасні латри сьогодні так мені доїхали. Тільки що я почав брати з купи поліна, а вся верхня верства гур-гур на мене. Ще щасте, що мене на місці не забило.

Жандарм. Ов, то погана пригода!

Микола. Ой, най Бог боронить від такого зарібку!

Жандарм. А багато заробляєш на день?

Микола. Е, тільки того зарібку, як кіт наплакав. Вісім шісток на день. А кілька чоловік надвигає ся, намерзне ся, намучить себе і худобу і нагризе ся, то відрік ся б і того зарібку.

Жандарм (знов придивляє ся його лицю). Але тебе, брате, таки порядно ті поліна мусїли заїхати. Цїле праве лице мов граблями подряпане.

Микола. Та кажу тобі, що як на мене з праваго боку поліна гуркнули, то я думав, що вже мені голову на камуз розбили.

Жандарм (встає, проходить ся по хаті і сідає ліворуч від Миколи, а потім глядить на него) Ов, та бо у тебе і з лівого боку ще гірше каліцтво.

Микола (змішаний). А то я тим боком на землю впав, на ріще, тай так направив ся. Ще щастє, що око на сук не висадив.

Жандарм (заглядає йому в очі). Е, та бо і з переду шрам на чолі, зовсім, як би хто подрянав. Ще й синці попід очима. Ей, Миколо, признай ся, се не від полін!

Микола (ще гірше змішаний). Що ти знов! До чого маю признати ся? Бігме Боже, що я з ніким не бив ся! Тай по що би я тебе дурив?

Жандарм (сміє ся і клепле його по плечи). Ну, ну, Миколо, не бій ся! Я нині твій гість, то не потребуєш мені ні до чого признавати ся. Але се одно тобі скажу, небоже: ти на крутаря не вродив ся. Видно від разу, коли хочеш щось збрехати, а воно тобі ані руш не удає ся!

Микола (заляканий). Але-ж скари-ж то мене Господи!...

Анна. Миколо, та покинь же божити ся! Ось подумай радше, де ми пану шандарєви постелимо. Пізна година, а ви оба помучені, пора спати.

Микола. Ай, ай, ай, твоя правда, небого! А я дурень забалакав ся та й забув про се. Я зараз, зараз! (Хапає ся сюди й туди по хаті, та не може потрапити на лад. Надіває шапку тай кожух).

Анна. Ба ти куди?

Микола. Я зараз! Знаєш, я так думаю: околот соломи принесу, постелимо Михайлови оттут на землі. Ти тільки верет яких приладь, подушку, а кожухом накриє ся.

Жандарм. О, спасибіг вам. У мене є свій плащ.

Анна. Та я би була сама за соломою пішла.

Микола. Ну! Куди тобі! Я сам заразійсько принесу. (Бере шанку і виходить).

Ява сема.

Ті самі без Миколи. Анна порає ся коло постелі. Жандарм підходить до неї і бере її за плечі.

Жандарм. Анно!

Анна (ледви чутно). Чого тобі?

Жандарм. Що, ти навіть поглянути на мене не хочеш?

Анна. (обертає ся до него лицем, але зараз спускає очи в низ і мовчить).

Жандарм (довго дивить ся на неї). Нелюди! Поганці! Таки додержали слова, закопали тебе живцем у могилу! Бог би їм сього не простив!

Анна. Про кого се ти?

Жандарм. А про кого-ж би, як не про твоїх коханих братчиків? Знаєш, як мене взяли до війська, то один із них у коршмі виразно сказав мені: „Ти, Михайле, іди в божий час, але про Анну і не думай. Не буде вона твоя, хоч би ми мали її живцем у могилу закопати“. Я тоді розсміяв ся йому в очи, але бачу, що вони таки поставили на своїм.

Анна (несміло). Так ти... не гніваєш ся на мене? Не проклинаєш мене?

Жандарм. Не тебе, бідна сирото! Хиба-ж я не знаю, що ти тут нічого не винна,

що у тебе не було власної волі, що тебе загукали, одурили, замучили? (Анна плаче). Та ні, признаю ся тобі, в першій хвилі дізнавши ся, що ти вийшла замуж за отсего тумана, я був лютій на тебе. Я був би вбив тебе, коли б ти була близько. Я цілими днями бігав мов одурілий по полю і кляв тебе, просив на тебе у Бога найтяжшої карі, найстрашнішого лиха.

А н н а (перелякана). Михайле!

Ж а н д а р м. Не бій ся, Бог не дитина, щоби слухати проклонів одурілого чоловіка.

А н н а. (крізь сльози). Ой, боюсь, що він таки вислухав тебе!

Ж а н д а р м (радісно). Що? Значить, ти не забула мене? Любиш мене ще, Анно?

А н н а (з переляком відсикає його від себе). Мовчи, мовчи! Що ти говориш? Не смій до мене так говорити. Я шлюбна жінка, я чоловіка маю.

Ж а н д а р м. Е, що такий чоловік! Нині є, а завтра може не бути.

А н н а. Як то? Що се значить? Що ти говориш?

Ж а н д а р м. Нічого. Так собі. Але як би його не було, то ти...

А н н а. Мовчи, мовчи! Не говори! І про чоловіка мого не смій думати нічого злого!

Ж а н д а р м. Ет, говори собі! Се ми вже побачимо. Що я про него думаю, то моя річ.

А н н а (бере його за рамя). Михайле, що ти думаєш, скажи мені?

Ж а н д а р м. Дай мені спокій! Завтра побачиш!

Анна. Завтра? Значить, є щось? Ти щось задумав? Щось страшно? О, так! Бачу се по твоїх очах! Чула се з твого голосу, коли ти розпитував його про ті шрами. О, я знаю тебе, у тебе кам'яне серце! Я не буду просити тебе, щоб ти змилював ся над нами, не погубляв нас. Одно тільки тобі скажу, що двоє невинних людей візьмеш на душу!

Жандарм. Я маю в Бозі надію, ані одного не візьму. Але те одно тобі скажу, що твій чоловік був би дуже добре зробив, коли би був нині дома сидів і не їздив на заробок.

Анна. Звір ти, звір лютий! Наострив ся пожерти нас і тепер думаєш, що найшов притоку. Але Бог тебе покарає, тяжко покарає!

Жандарм (сміє ся). Ха, ха, ха! Ось гарно: двоє мерців зійшло ся, що за життя любили ся і по смерті одно за друге не забули, а зійшовши ся не мають що ліпшого робити, як сварити ся. Анно, серце мое! Не вже-ж я такий ненависний тобі?

Анна. Чого ти хочеш від мене? Чого прийшов у сі сторони?

Жандарм. Богом тобі клену ся, що я не хотів. Два місяці я вже тут, а знаєш сама, що я доси оминав вашу хату. Аж сьогодні — не знаю, чи Бог, чи зла доля завели мене до вас.

Анна. Годі. Чоловік іде! (Стелить постіль, жандарм сідає кінець стола і ніби дримає).

Ява осьма.

Ті самі і Микола з околотом соломн.

Микола (кидає околіт на серед хати). Ну, тай шаруга-ж там, Господи! Завтра мабуть нашу

хату рівно зі стріхою замете. Адже я ледво докопався з хати до стодолі. (Роздягає ся). А ти що, Михайле, дрімаєш? А я думав, що ти з давнюю знайомою (моргає на Анну) схочеш побалакати. Адже ви колись любили ся...

Жандарм. Е, чи одні то дурниці чоловікові по голові стріляли, поки молодий був. А тепер як чоловіка в війську промуштрували та по босняцких горах прогнали, та на шандарській службі підгартували, то куди вже йому давні любощі згадувати. Та й твоя жінка, вибачай за слово, якась мов прикисла троха. Мабуть міцно її в руках держиш, га?

Микола. Я? Її? Господи, та вона мене... Та я би її... Але що таке говорити! Смішно мені старому. А от що сумує та тоскує вона коло мене, се правда.

Жандарм. Ну, се вже ваша обоїх річ. Що мені в те мішати ся!

Микола. Так, брате, твоя правда. Муж і жона — одна сотона; чужому нема що туди пальці втиркати.

Анна (стелить жандармови на землі). Ти, Микола, двері позамикав?

Микола. Ба а якже! (Позіває). О, пора в стебло. (Хрестить ся і шопотом молить ся до образів).

Жандарм. Та хиба й собі роздягати ся. (Роздягає ся, хрестить ся і лягає на землі). А як би я завтра рано не збудив ся, то будьте ласкаві збудити мене, скоро встанете.

Анна. Добре, добре. (Кладе його карабін на лаву, заглядає до печи і затикає її. Тимчасом Микола скінчивши молитву розперізує ся і лягає на постелі).

Микола. Ти спиш уже, Михайле?

Жандарм. Та дрімаю. Або що таке?

Микола. Та нічого. Добраніч тобі!

Жандарм. Добраніч!

Анна (хрестить ся, відтак стає за припічок і гасить лямпу).

Заслона спадає.

ДІЯ ДРУГА.

Декорація та сама. День. В печі горить. Микола парить березове пруте і крутить уживки. Анна то порає ся коло печі, то помагає йому.

Ява перша.

Микола і Анна.

Микола. Ну, держи добре, не пускай! (крутить). Так. Тепер давай сюда. Най його хороба спіткає з його латрами! Плюнув би чоловік на той заробок, а тут ні, їдь знов, щоби того проклятого латра докапарити, щоб він йому стік ся!

Анна. Та чень нині легше буде їхати, ніж учора. Бач, випогодило ся!

Микола. Ага, випогодило ся! А вчора замело зо шумом, що й сліду не найти. Ні, я таки не поїду сьогодні. І себе збавлю і худоби, а за що? Нехай він пропадає зі своїми латрами.

Анна. Та то певно, що ліпше не їхати, ніж по снігах з тягаром копати ся. Латри не втечуть, а робота їй дома найде ся. Ой, як би ти був учора мене послухав та не їхав!

Микола. Або що?

Анна. Та нічого. Але моє серце чує якусь біду. Яка мені нині погань снила ся, то нехай Бог боронить! Десь ніби я коралі сїю по хаті, по оборі, по цілім селі, та такі грубі та червоні...

Микола (немов сам до себе). Коралі, то слъози.

Анна. А далі десь ніби на нашу хату з усіх боків пси гавкають, у двері лізуть, у вікна голови пхають, та такі люті та розжерті...

Микола. Люті пси, то напасть.

Анна. А далі десь ніби мене до шлюбу вбирають, а в саме біле: білі черевики, білу спідницю, білу перемітку.

Микола. Свят, свят, свят! Що тобі, жінко? Най Бог відвертає від нас усе лихе! Що ти говориш?

Анна. Та що таке? Хиба се що значить?

Микола. Та... бодай у лиху годину не згадувати! Господи! Сон, мара! На все Божа воля. Не треба ніколи забігати по перед батька в пекло, ось що! (Крутить далі). Гм, і що його робити з тими латрами, і сам не знаю.

Анна. Може би піти спитати Бабича, чи він їде?

Микола. То правда. Як він їде, то ніяково мені лишати ся. Як тільки сани полагожу, то зараз піду до него. (Кидає готові уживки і сїдає на лаві). Ой, крижі болять! Господи, проробив чоловік свою силу на чужих людей, а тепер для себе лиш останочки лишили ся. Анно!

Анна. (коло печи). Чобі тобі?

Микола. Що сей шандар так рано схопив ся? Я й не бачив, коли вийшов.

Анна. Казав, що мусить, служба...

Микола. А знаєш, я як його побачив, то зразу одеревів на місці. В таку годину, в тім мундурі—зовсім здавало ся, що се мертвець з тамтого світа до нас приходить. А тим часом, бачу, він живий.

Анна. А хіба-ж ти не знав, що він у наших сторонах?

Микола. Я? Та відки я мав знати? Я був певнісїнький, що він давно вже зогнив у Босні. Адже-ж твій братьó присягав ся передо мною, що його нема на світі, навіть карту з війська показував. Тільки то біда, що я неписьменний, то й не міг прочитати.

Анна. Значить, тебе так само одурили, як і мене.

Микола. Не знаю, по що їм так конечно забагло ся випхати тебе на десяте село.

Анна. А я знаю. Не хотїли менї нічого дати з вітцївщини. Ну, а як би я була пішла за Гурмана, то той би їм був з горла видер. Ти знаєш, який він був чоловік. Бояли ся його, то й постарали ся разом з війтом, щоб його, одинака в матері, випхано на війну, а потому скористали з часу, щоби мене також випхати в иньший бік. Ось і вся мудрість.

Микола. Господи, а я й не догадував ся, куди стежка в горох! Чоловік з багачами кумпанїї не водив, той на багацьких штуках не

розуміє ся. (Анна проходить коло нього, він ловить її прихилоче і цілує в чоло). Бідна ти моя небого! А ти дуже любила сего Михайла?

А н н а (спалахнувши). Ну, що вже про се говорити? Любила, чи не любила, тепер нема що й згадувати. От радше йди сани ладь! Обід уже готов. Поки ти там упорася ся, то вже ви-стигне як слід.

М и к о л а. Твоя правда, Анно! (Встає і бере уживки). Не час бідному згадками бавити ся, треба роботу робити. Наливай лишень, я зараз буду готов!

(Виходить).

Ява друга.

Анна і Микола за сценою.

А н н а (наливає борщ у миску, насипає у другу фасолю і ставить на стіл). Чи дуже любила сего Михайла? Здаєть ся, що дуже, коли й доси вся тремчу, всю мене мороз проходить, як його згадаю. Здаєть ся, що таки дуже. А може більше бояла ся його, ніж любила. У, сила у него! Вола за роги хопить та й на землю кине. Господи, таких, як мій, то йому ніщо двох у одну жменю. Самим поглядом, здаєть ся, на скрізь тебе прошибає, мов розцаленим дротом. Ох, тай боюсь я його тепер! Боюсь як найтяжшого ворога! І певно, що як він на нас завзяв ся, то зітре нас на порох, знищить, зруйнує. Бо хиба-ж мій чоловік зможе з ним бороти ся?

М и к о л а (за сценою). Анно, гов, Анно!

А н н а. А чого тобі?

Микола. Де ти рептюх поділа? Най коням сіна накладу.

Анна. Та рептюх осьде в сінях; я давно сіна наклала. Ходи їсти! (Вигортає огонь із печі).

Микола. Зараз, тільки ще лещети поладжу. Десь два лещети випали.

Анна. Та лиш лещети на потому, не втечуть! Ой, Господи, чим далі, тим чогось гірше мені робить ся. Моторошно мов перед пожегаром. Усе мені здає ся, що ось-ось якесь нещасте...

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (скрикнув дверми входячи) Н-ну!

Анна (схапуєсь від печі). Ох! Се ти?

Микола. А тобі що такого, жінко? На тобі лица нема!

Анна. Нічого, нічого. Щось мені недобре зробило ся. Се мабуть від печі... Я трошка загоріла, та голова крутить ся. Сідай лишень та їдж, я нашоє води, то мені лекше буде.

Микола (сідає за стіл, хрестить ся і бере ложку). Та ходи й ти обідати. Мені якось самому страва в рот не лізе.

Анна. Е, що там! Не прибагай собі нічого, їдж! А я тим часом піду до Бабича, та спитаю його, чи їде він у ліс.

Микола. Га, коли так, то йди. Троха пройдеши ся, то чень і голова перестане боліти. Іди, йди! (їсть).

Анна (накидає на голову хустку і направляє ся до дверей. В тій хвилі двері відчиняють ся. Входять жандарм, вїйт, Бабич, присяжний і ще один селянин).

Ява четверта.

Микола, Анна, жандарм, вїйт, Бабич і один селянин.

Вїйт (входячи). Слава Ісусу Христу!

Микола. Слава на віки. Просимо до обїду!

Вїйт. Обїдайте з Богом святим, най Бог благословить!

Микола. Сїдайте, пане вїйте. Що вас сюди до нас приводить?

Вїйт (сїдає на ослої плечима до стола, жандарм на лаві, присяжний і селянин стоять і роззирають ся по хатї). Гм, так собі. Маємо до вас маленьку справу.

Микола. До мене? А то що такого?

Вїйт. Ви вчора сказали пану шандареві, що були в ночі в коршмі на Купінію?

Микола. Та був. Не в коршмі, а під коршмою.

Вїйт. І пізно в ночі?

Микола. Та пізно. Вже за мною, бачу, ніхто не їхав.

Вїйт. Ви приїхали до дому закровавленийї?

Микола. Та... та... так.

Жандарм. Що? Ви й до дому закровавленийї приїхали? Я сего від вас не чув. Господине, правда се?

Анна. Та правда. Я сама його обмила.

Жандарм. О, се важна річ. (Пише в книжечці). А ви-ж сказали, що в лісі скалічились ще як латри брали. Значить, ви й до міста їхали закровавлений і з міста вертали у крові?

Війт. Він вам так казав? Ну, се неправда. Він у місті був здоровісїнький і зовсім чистий. Я прецінь його сам бачив на жупі.

Микола. Скажіть же всю правду, пане війте.

Війт. Яку всю правду?

Микола. Адже-ж се ви самі мене так покровавили.

Жандарм (схапує ся) Що, що, що?

Війт. Брешеш, Миколо. То правда, що ми троха з тобою перемовили ся за ті полїна, але покровавити тебе я ані гадки не мав.

Микола. Я маю на те свідків. Я навмисне не змивав крові з себе і до дому так приїхав, щоби вас до суду завдати.

Війт. Ха, ха, ха! Мене! До суду!

Жандарм. Яких маєте свідків?

Микола. Та от кум Бабич і кум Калинич також там були, то можуть посвідчити.

Бабич (скробає ся в голову). Та бути я був, то нема що казати; але того я не бачив, аби вас кум начальник покровавив. Ударив вас поза вуха, то правда, але щоби вас оттак подрапав, то я того не можу посвідчити.

Селянин. І я також не можу.

Жандарм. Миколо Задорожний, я вас арештую. (Видобуває з торби залізні ланцюшки з

наручниками). Давайте сюди руки і не думайте опирати ся, бо вам гірше буде.

Анна. Ой, горечко мое!

Микола. Арештуєте? Мене? За що?

Жандарм. Ви самі певно ліпше знаєте, за що. Вчорашної ночі на Купіню в коршмі всіх Жидів вирізано.

Микола. Ой, Господи! То я би мав у тім бути?

Жандарм. Я не знаю. Дай Боже, щоби ні. Але скажіть самі, чи против вас усе не свідчить? Коли ви невинні, то не маєте чого бояти ся, на суді ваша правда покаже ся. Але я мушу своє зробити. Давайте руки!

Микола. Бог видить мою душу. Я невинний. Робіть зі мною, що хочете. (Подає руки, жандарм заковує його)..

Жандарм. Так, то розумно. А тепер скажіть мені, де ті чоботи, що ви вчора мали на собі?

Микола. А онде стоять у запічку.

Жандарм. Присяжний, подайте їх сюди! (Присяжний подає, війт і жандарм оглядають їх до вікна). Є! Ось кров!

Війт. І ось тут є!

Жандарм. То сумно. Відложіть на бік!

Микола. То з мене кров, як я їхав.

Жандарм. Се вже будете в суді толкувати, се до нас не належить. Ви мали з собою сокиру? Де вона?

Микола. Он під лавою.

Жандарм. Присяжний, подай її сюди! (Присяжний подає, жандарм і вїйт оглядають). Є й тут кров. Ось на топорниці.

Вїйт. І ось на обусі. І ось на лезі.

Жандарм. Відложіть на бік! А тепер покажіть кожух! (Оглядають кожух). Є й тут. Відложіть на бік. (Іде до постелі і шукає під подушками в соломі. До Анни). Отворіть скриню!

Анна (весь той час стояла мов остовпіла, не рушає ся з місця, тільки глядить на него).

Жандарм. Чуєте, жінко, отворіть скриню! (Коли вона не рушає ся, він виймає їй ізза пояса ключ, відчиняє скриню і разом з вїйтом починають перешукувати все). Ну, тут нема нічого. Пане вїйте, присяжний і ви свідки, ідіть з ним і перешукайте все обійсте, шопу, комору, стодолу, всякі скритки! А я тут переслухаю господиню.

Вїйт. Ну, Миколо, ходи з нами!

Микола. Господи, Ти знаєш, за що на мене такий тяжкий хрест посилаєш, нехай буде твоя воля! (Виходить, за ним вїйт, присяжний і селянини).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (по відході хвилю мовчить, стоячи недвижно серед хати напротив Анни, яка стоїть коло вигаслої печи. Відтак він випростовуєсь і підносить голову. Остро). Анно!

Анна (підводить голову, глядить на него з невпсказаною тривогою і опускає очи).

Жандарм. Сюда ходи!

Анна (підходить до него і зупиняє ся).

Жандарм. Близше, близше! Гляди мені в очі! Просто!

Анна (силуєсь глядіти, тремтить уся, потому кидаєсь перед ним на коліна). Михайле! Михайле! Не муч мене! Не можу глядіти на тебе! Ти такий страшний!

Жандарм. Дурна! Чого тобі боятися? Для злодіїв, розбійників я можу бути страшний, се моя служба. Ти не бій ся!

Анна. Але-ж він нічого не винен! Михайле! Що ти наговорив на него? Клянусь тобі, він не винен!

Жандарм. Хто він? А, твоїй Микола! Ну, а може й винен?

Анна. Ні, ні, ні! Ніколи! Він такий добрий, він хробака дармо не розтопче, не то щоб чоловіка вбив!

Жандарм. А мене вбив! Мене зробив нещасливим! Ні, не говори мені про него! Яке мені до него діло? Я йому не ворог, а трафіли ся такі сліди, що свідчать против него, то я його мушу арештувати. Мушу, чуєш? Се моя служба. Коли він не винен, то в суді його правда покаже ся.

Анна. Так чого-ж ти від мене хочеш? Я прецінь з ним не була, нічого не знаю. Лиш то знаю, що приїхав кровавий і казав, що його війт побив.

Жандарм. Байдуже мені про се. Будеш те в суді говорити. Я про що інше хочу з тобою побалакати. Анно, диви ся мені в очі! (Бере її за плечі і вдивлює ся їй у очі). А ти ще гарна, молода, свіжа! Анно, любиш мене?

Анна (тремтить). Михайле, пусти мене!

Жандарм. Ні, не пущу! Скажи зараз, любиш мене?

Анна (відвернувшись). Ні, ні, не люблю! Ти страшний! Не люблю!

Жандарм (грізно). Гляди мені в очі, чуєш! (Анна дивиться ся йому в очі). Скажи тепер, любиш мене?

Анна. Михайле! Братчику мій, не муч мене! Коли оттак взираєш у мене свої очі, то мені так важко, так страшно! Сама не своя стаю!

Жандарм. Дурниці! Говори, любиш мене?

Анна (ледви чути). Люблю.

Жандарм. Ще раз скажи! Голоснійше!

Анна. Люблю.

Жандарм. Памятай-же. І будеш моєю? Стій просто, не трясись! Знай, що від мене не втечеш! О, я не такий, щоб тебе пустити з рук! Раз мені щасте всіхнуло ся по тільких роках, то вже я тепер не випущу його! Зубами в него віплю ся, а не випущу. Говори, будеш моєю?

Анна. Ради Бога, Михайле! Не говори сего! Я шлюбна жінка! Я присягала. Гріх мені таке слухати, гріх подумати про таке!

Жандарм. А не гріх було дати мені слово, а потому вийти за другого? Не гріх украсти моє щасте?

Анна. І моє вкрадено, голубе мій! І моє серце розбито, і мене з нелюбом спаровано! З туманом оттаким, що з ним ні в кут, ні в двері, що з него люди сміють ся, що хіба хто не

хоче, той з него не глузує! А ти ще дорізати мене хочеш!

Жандарм. Дарма, дурне говориш! Коли се правда, що кажеш, то будь моею! На злість тим, що нас розлучили. На перекір тим, що вкрали наше щасте. Ми його відокрадімо, наше щасте!

Анна. Бог нас покарає, Бог!

Жандарм. Не слухай того! Бог нашої муки не потребує. А трафилась нам нагода, то й пожніймо свобідно та покоштуймо щастя.

Анна. Чи довго воно потриває?

Жандарм. Щасте ніколи довго не триває. Щасте все — день, година одна, хвилина.

Анна. А потому?

Жандарм. Потому? Мені то в голові, що потому буде! Доси бідували та мучились і потому те саме буде. Овва, велика невидальщина. Хиба тобі страшно?

Анна (не зводячи з него очий, ледве чути). Ні, не страшно.

Жандарм. Так хочеш бути щасливою?

Анна (так само). Хочу.

Жандарм. Так будеш моею?

Анна (так само). Буду.

Жандарм. Памятай-же! Держу тебе за слово. А як і тепер мене одуриш, то горе тобі! Я страшно пімщу ся на тобі й на нім.

Анна. (так само). Ні, не одурую.

Жандарм. Ну, продрухай ся! Що се ти мов кризь сон говориш? (Потрясає її за плечи). Ось вони надходять. Плач, ламай руки, щоби

нічого не догадали ся. Проси мене, щоб я його помилував. А як відведуть його до міста, то я до тебе навідаюсь.

Анна (з заломаними руками стоїть мовчки коло печі).

Ява шеста.

Ті самі і Микола скований, вїйт і селянин.

Жандарм. Ну що-ж, вїйте, найшли що підозреного?

Вїйт. Нічогісїнько, пане шандаре. Тільки на санях двох лещетів нема, а на третім троха кровю замазано.

Жандарм. Ага, се також важне. (Записує в книжці). Ну, а тепер ведїть його. І отсі річи заберїть. Лещет із саний виняли?

Присяжний. Я виняв, ось він.

Жандарм. Добре. Візьміть, а пантруїте, аби кров не стерла ся. А ви, вїйте, форшпан для нас вистарайте. По снігу тяжко буде арештанта аж у місто пішки гнати. А може у него спільники є, то щоб де в лісі не напали та не відбили.

Микола. Господи! Що се зо мною діє ся? За що на мене така кара тяженька?

Вїйт (скробає ся в голову). За форшпан, пане шандаре, тяжко буде нинї. В кого є тягло, то всі потягли на заробок, то до латрів, то до кльоців. От, хіба би його власні, Миколові конї взяти і в його сани запрягти.

Жандарм. А що-ж, і се можна.

Війт. То тут може хто небудь з вами присісти: буде кіньми гнати і потому приїде назад.

Жандарм. Дуже добре. Мені ще й так мабуть приїде ся сюди вернути, за спільниками шукати.

Війт. То ще й лїпше. Ану, куме Бабичу ідіть та запрягайте! (Бабич відходить).

Микола (що досп сидів на ослоні та втирав руками сльози). Анно!

Анна (мов остовпіла). Чого тобі, Миколо?

Микола. У тебе чиста душа, невинна... Молись Богу, щоб швидко й моя невинність виявила ся.

Анна. Чиста душа... А хиба-ж твоя менше чиста?

Микола. А господарства пильнуй! Не багато у нас тої мізерії є, то щоб і те не пропало. А на адукатів не трать ся, щоби мене боронили. Маю в Бозі надію, що й без них мене Отець милосердний із того нещастя вийме.

Анна. Га, коли так кажеш...

Микола. Так, так, так, не роби того. Здай ся на Бога. А тільки... (Тремтить, його лице кривить ся до плачу, руки судорожно обіймають її). Анно! Аннице моя! Тільки ти... не забудь мене! (Утирає очи).

Анна. Ну, що ти, Миколо! Чи слід тобі при чужих людях плакати? Вспокій ся! Бог нас не лишить.

Микола. Га, Божа воля! Най він з усіма нами робить, що задумав. Ходімо, люде добрі! (Цілує Анну і виходить, за ним жандарм, війт і ин. Анна по його відході хоче кинути ся до дверей і зупиняє ся, хапає себе за голову, відтак ломає руки). От тобі й ангели божі понад хатою перелетіли!

Заслона спадає.

ДІЯ ТРЕТЯ.

Місце перед коршмою. З правого боку сільська дорога, з лівого високий пліт, у глибині сцени коршма з широкою, отвореною брамою. Під коршмою ослони, коло плота грубі деревляні колоди, на яких можна сидіти.

Ява перша.

Три дівчини виходять із коршми по недільному убрані.

Перша дівчина. Живенько, сестриці, живенько біжіть та скликайте парубків!

Друга дівчина. Або що? Що казав Шльома?

Перша дівчина. Буде музика. Біжіть!

Третя дівчина. Ба, а війт дозволив?

Перша дівчина. Та видно дозволив, коли Шльома каже.

Ява друга.

Війт і дівчата.

Війт (надходить улицею і завертає до коршми, зачув їх слова). Ага, ви вже про музику! Не поз-

волив війт, не позволив, і не дозволить ніяким світом.

Третя дівчина. На маєш! А чи я не казала?

Друга дівчина. Як то, то й на пущіне музики не буде?

Війт. А не буде, не буде.

Перша дівчина. Не слухайте, сестриці! Біжіть живенько! Коли Шльома казав, що буде, то вже певно буде! (Беруться за руки і сміючись вибігають).

Війт. Ах, ти сороко траскітлива! То в тебе Шльомине слово старше, ніж моє? Чекай но ти! (Грозить на нею костуром, відтак поправивши на собі кожух, іде до коршми).

Ява третя.

Настя і ще дві жінки виходять із коршми.

Настя. Та куди ви, кумо?

Перша жінка. Та хиба би до дому.

Настя. Е, маєте час. Там у вас, Богу дякувати, діти не плачуть. Ось посідаймо тут на колоді. Адить як сонечко пригріває, аж любо посидіти. Ще тільки пущіне, а тут уже немов би весна починала ся.

Друга жінка. Та й справді сядьмо. Нікуди нам квапити ся. Чую, що музика буде, то подивимо ся, як молодіж гуляє. (Сідають).

Перша жінка. То кажеш, кумо Насте, що з Миколою зле?

Настя. Дух святій з нами, кумочко! Кажуть, що його таки вішати будуть.

Обі жінки. Господи! (Хрестять ся).

Перша жінка. І хто би був подумав, що він душогуб! Такий тихий та смирний...

Друга жінка. Ой, кумонько, чоловік усе чоловіком, а нечистий, бодай моци не мав, усякого підкусить.

Перша жінка. Ба, та чути, що там великі гроші у Абрамка забрали. Не знати, чи віднайдено їх?

Настя. Де там, ані сліду. Микола мовчить як заклятий, не хоче видати спільників.

Перша жінка. От дурний! Ніби то йому що pomoже, як він буде гнити, а ті уживати.

Друга жінка. Га, то у них уже такий злодійський закон, що один другого не сміє видати, аби і сам ось тут погибав.

Перша жінка. То камяні душі. Господи! І десь такі люде родять ся і материне молоко ссуть і по землі ходять і пісень співають!

Друга жінка. Ні, кумо, пісень вони не співають. Ніколи не співають. Хиба ти чула коли, щоб Микола співав?

Перша жінка. Та й справді! Від коли його знаю, - то пісні я від него ніколи не чула! Отто диво!

Друга жінка. Ну, а що-ж його жінка? От іще бідна! Така молода, така красна, і з такого роду славного!.. Адже про її вітця по всіх селах слава йшла. Перший богач був на весь повіт, і лїцотент громадський. А тепер ось на яке зійшла!

Настя. Ой кумонько! Не знаєте ви, що то за жінка.

Перша жінка. Ну, або що?

Настя (понижає, голос з притиском). Остатна!

Обі жінки (бють себе об поли руками). Що ви кажете?

Настя. Що чуєте. Адже ми близькі сусіди. То я ніби не вважаю, але все добре бачу, що у неї робить ся.

Обі жінки. Ну, та що, що? Розкажуй!

Настя. Та що вам розказувати? Гидко розказувати. Знаєте, з ким собі заходить? З шандаром. З тим самим, що її чоловіка до криміналу завдав.

Жінки. Господи!

Настя. Вона з давна з ним любила ся, ще дівкою будши. Він з того села, що й вона. А її брати силою видали за Миколу.

Жінки. Ну, се ми знаємо. Але з шандаром!..

Настя. Він у неї два рази що тижня ніч ночує. Смерком приходить, досвіта відходить. Він, бачите, ніби то за Миколовими спільниками пошукує. Мійому чоловікови сам так казав, а якже!

Жінки. Господи!

Ява четверта.

Анна, жінки і Настя.

[Підчас тої розмови сцена звільна заповняє ся парубками і дівчатами. Вони стоять купками, гуторять, сміють ся. Старші жінки і чоловіки одні проходять улицею, другі заходять у коршму, або виходять із неї].

Анна (входить одягнена по недільному, оглядає ся боязно і наближуєсь до сидячих жінок). Слава Ісусу Христу!

Перша жінка (холодно). Слава на віки!

Анна. А не було тут?.. (Уриває и озирає ся).

Друга жінка. Ви за своїм чоловіком озираєте ся? Ні, не було його тут.

Анна (обертаєсь до неї залякана). За чоловіком? Ні, я не за чоловіком.

Настя (з ущипливим докором), А ми тут власне про него згадували, кумо Анно, чуєте? Кажуть, що він дуже слабий.

Анна (мов непритомно). Слабий? Я не чула, А що йому таке?

Настя (так само). Та вішати його мають.

Анна (стрепенула ся, а далі бачучи, що Настя кпить з неї, відповідає також ущипливо). Вішати? Га, се така слабість, що я йому на неї не пораджу. Як завинив, то нехай покутує.

Настя (відвертає ся від неї плечима до першої жінки). А знаєте, там один чоловік із Непитова сидів із ним у одній казни, а тепер вийшов. То розповідав моїйому чоловікови. Переказував, каже, з вашого села Задорожний. „Просіть там мою жінку, аби мене хоч раз відвідала. Нехай мені який крейцарь передасть, чисту сорочку принесе. Та й нехай мені адвоката найме“.

Анна (відходить на вулицю і щезає).

Ява пята.

Ті са і, без Анни. Парубків і дівчат сходить ся більше. Гомін.

Перша жінка. Огидниця!

Друга жінка. Погане зіле!

Настя. Без серця вона! І відразу се було видно. Адже як його брали, то аби вам слово сказала, аби одну сльозу проронила, як чесній жінці годить ся! Де там!

Перша жінка. Цікава я, за ким вона тут шукала?

Настя. Та за ним, за ним! За своїм шандаром.

Перша жінка. Ба, а він хіба тут є?

Настя. Нині я виділа його в церкві. Видно, що є.

Друга жінка. Таї мені здає ся, що я його бачила, як ішов до віїта.

Настя. Вона певно ждала на нього в хаті, а не можучи діждати ся, пішла за ним по селі шукати.

Друга жінка. Ну, сего би вже було за богато. Хіба би весь стид загубила.

Настя. А ви думаете, що не загубила? Ану, побачите! Вона тут іще з ним і танцювати буде.

Жінки. Тьфу! Пек осина!

Ява шеста.

Ті самі, музики, потім віїт.

Гомін серед молодіжи. Музики йдуть! Музики! Ладьте місце для музик! (Кілька парубків вносять підвешену лаву з коршемних сїний і ставлять з надвору під стїною). Ось так! Тут буде добре!

Музики (три селяни, один зі скричкою, другий з басом, третій з решетом входять, кланяються на всі боки, відтак вилазять на лаву, де їм тимчасом поставлено стільці. Вони сїдають і потягають смиками по струментах, трїбуючи їх. Гомін довкола, сміхи, жарти. Сцена наповнює ся).

Війт (виходить із коршми, грізно). А тут що? (побачивши музику). А ви що тут робите? Хто вам позволив?

Музики (встають, знімають шапки, скрипник говорить). Пане начальнику, нас закликали. Ми люде зарібні. Не наше діло питати дозволу. Нас закликали, казали, що можна.

Війт. Хто вас закликав?

Скрипник. Та парубки, а хто-ж би. Он Андрух, та Олекса, та Степан. (Товпа втихає. Три парубки виходять наперед і кланяються війтові).

Війт. А вам чого треба?

Перший парубок (кланяє ся). Та ми би йросили, пане начальнику, щобисьте позволили трохи потанцювати. Нинї пущіне, то вже остатній раз.

Війт (строго). А чий ти?

Парубок. Та Василя Півперечного, Олекса.

Війт. А був ти нинї в церкві?

Парубок. Та був, пане начальнику.

Війт. А чув ти, що єгомость наказували?

Парубок. Та чув, пане начальнику.

Війт. А наказували вони вам на музику та на танці до коршми ходити?

Парубок. Та не казали.

Війт. Ну, а ви так слухаете наказу?

Парубок (чухає ся в потилицю і всіхає ся). Та хто би там того слухав, пане начальнику! Наші єґомость старенькі, хиба вони знають, чого молодим потрібно? То вже як ви позволите... То від вас залежить, а не від єґомостя.

Інші парубки. Так, так! Ми вже пана начальника просимо дозволити нам.

Війт. Не позволяю! Не можна.

Ява сема.

Ті самі і Шльома.

Шльома (вибігає з коршми з фляшкою і чаркою). Як то не можна? Чому не можна? (До парубків). Ні, ні, не бійте ся, пан начальник жартують. Чому би не було можна? (Наливає чарку). Ну, пане начальнику, дай вам Боже здоролє!

Війт. Ні, Шльома, раз тобі сказано, що не можна, то не можна. Я випити вишу, бо щось мене в трунку млоїть (пе) і заплачу тобі, але танців ані музики мені не сміє бути.

Шльома. Але-ж пане начальнику, ви не маєте права мені заказувати. Се мій заробок. У мене є патент.

Війт. Патент? Який патент?

Шльома. Як то який? Цісарський патент. З печаткою! Ось дивіть! (Витягає зза пазухи папір зложений у десятиро і подає його війтови).

Війт (незручно розвиваючи папір, обзирає його на різні боки, очевидно не вміючи читати, а відтак віддає Жидови). Га, коли так, коли маєш патент, то інча річ. То вже не моя власть.

Шльома. А видите? Чи я не казав, що музика буде? Ну, хлопці, чого стоїте? Беріть ся до дівчат! Адіть, як вони нівроку настроїли ся танцювати. А ви, музики, випете?

Музики. Ба, та нам так і належить ся.

Басіста. Сам Бог приказав.

Шльома (частує їх). Ну, пийте-ж, пийте, а грайте добре!

Музики. То вже наша річ.

Війт. А пам'ятайте мені, аби все порядно, без образи божої.

Шльома. Чуєте, що пан начальник каже? Без образів божих!

Війт. А скоро сонце зайде, зараз мені перестати і до дому розходити ся. Я тут присяжного пришлю, аби ніхто не смів...

Шльома. По що, пане начальнику? По що присяжного трудити? Хиба я сам не знаю, що належить ся? Як прийде той час, то вже я сам їм скажу, що треба перестати. Ну, ну, бавте ся! А ви, пане начальнику, ходіть зо мною, я вам маю щось дуже ладне сказати. (Тягне його до коршми).

Ява осьма.

Ті самі без війта і Шльоми.

Юрба розступає ся, прочищуючи місце по середині. Старші чоловіки і жінки засідають то коло музик, то попід стіною на ослонах, то на колодах. Діти вилазять на пліт. Парубки і дівчата у дві лави стоять довкола. Музика зачинає грати.

Один парубок. Геї, погуляймо нині! Нехай лихо сміє ся! Ану, музики, коломийки!

Та такої вріжте дрібної, аби аж жижки труси-ли ся! (Музики грають коломийки, кілька пар танцює. По якімсь часі музики уривають, танцюючі стають).

Парубок. А то що? Чого ви стали?

Скрипник (Показує смиком на вулицю).

Гомін. Шандар! Шандар! Той, що Мико-лу до криміналу завдав! (Усі етихають, на ли-цях видко неспокій, а навіть острах).

Ява девята.

Ті самі, жандарм і Анна.

Жандарм (тягне Анну за руку). Але хо-ди-ж бо, ходи! Чого тобі онимати ся?

Анна. Бій ся Бога, Михайле! Пусти мене! Ади, люде ззирають ся.

Жандарм. Ну, то що, що ззирають ся? Кому цікаво, нехай дивить ся. А мене то що обходить? Я з людського диву не буду ні си-тій ні голоден.

Анна. Але стидно. Лице лунає ся. Шеп-чуть, пальцями показують.

Жандарм (грізно дивить ся на неї). Анно, я думав, що ти розумна жінка, а ти все ще дур-ниці плетеш. Після того, що стало ся, ти ще можеш уважати на людські позирки і пошепти! Тьфу, чисто бабська натура!

Анна. Михайле!...

Жандарм. Ні, не кажи мені так! Не хочу тебе знати ані бачити, коли ти така.

Анна. Михайле!

Жандарм. Ну, так ідещ?

Анна. Господи, що-ж я маю робити!...

Жандарм. І танцювати будеш зо мною?

Анна (з жахом). Тут? При всіх?

Жандарм. Ти знов своє? Анї слова більше! Будеш, чи не будеш?

Анна (шепче) Господи, додай мені сили! (Подає йому руку. Обое наближають ся до юрби перед коршмою).

Жандарм. Слава Ісусу!

Селяни і селянки (кланяють ся). Слава на віки!

Жандарм. Я чув тут перед хвилею музику, бачив танець...

Парубок. Ну, а хіба що? не вільно нам?

Другий парубок. Нині пущіне.

Третій парубок. Нам пан начальник позволив.

Жандарм. Ну, ну, та я нічого не кажу. Потанцюйте собі. Ну, музики, грайте! Най почую, як ви тут у Незваничах умієте. Може й мене охота візьме з вами покрутити ся. Позвольте, хлопці?

Парубки. О, просимо, просимо! (Музика грає. Жандарм послухавши троха, бере Анну за руку і відходить з нею до коршми).

Ява десята.

Ті самі без жандарма і Анни.

Перша жінка. Та й справді пішла з ним.

Друга жінка. Видно, що їй зразу ніяково було. Троха противилась.

Настя. Ще не привикла, кумо. Але привикне швидко. Він її привчить.

Друга жінка. Та й страшний же! А найстрашнійший, як усміхає ся. Так ті зуби білі та великі виставить, що здає ся чоловікови, ось-ось укусить. (Музика, танці. По хвили жандарм і Анна виходять із шинку, беруть ся за руки і пускають ся також у танець).

Ява одинацята.

Ті самі, жандарм і Анна танцюють. Помалу танцюючі пари розступають ся. На всіх лицах обурене. Жандарм і Анна лишають ся самі.

Жандарм (побачивши се зупиняє ся, грізно). А се що? (Обертає ся кругом). Чому не танцюєте?

Парубки (кланяють ся, лукаво). Нам досить.

Жандарм. Як то? Не хочете більше?

Один парубок. Ні. Помучились.

Жандарм. Хлопці, се ви задля мене?

Парубок. Може й так.

Жандарм. Що? Ви смієте мені такий стид робити?

Парубок (смілійше). А пан сміють нам такий стид робити?

Жандарм. Якій?

Парубок. Танцювати з такою жінкою.

Жандарм. З якою?

Парубок. Самі то ліпше знаєте, з якою. Ми з нею не танцюємо.

Жандарм. Але я з нею танцюю. Ви мені не смієте стиду робити. Я цісарський слуга.

Парубок. Ми всі цісарські. А до танцю ви нас не прислуєте.

Жандарм (мякше). А може й присилую. (Кричить). Жиде! Гей, Шльома!

Ява дванацята.

Ті самі і Шльома, за ним війт.

Шльома (з лїваром у руці). Чого вам треба, пане постенфірер?

Жандарм. Відро горівки і пів бочівки пива для всеї громади, на мій рахунок, розумієш? А зараз!

Парубок. Ви, пане шандаре, дармо не експенсуйте ся! Ми вашої горівки анї вашого пива пити не будемо і в танець з отсею кобітою не підемо. Ми анї вам анї їй чести не уймаємо. Що собі маєте, то собі майте, але танцювати з вами не можемо. Вільно пану начальникови заборонити нам дальше бавити ся, то ми розійдемо ся. Гей, хлопці, дівчата, ходімо домів!

Війт (стає на середині). Гов, гов! А тут що таке стало ся.

Парубок (кланяє ся). Нічого, пане начальнику. Потанцювали, та й доми йдемо.

Війт. Ба та так живо?

Парубок. Адже в'омость остро заказували.

Війт. Ти блазню один! Мені того будеш пригадувати? Кади тому, що носа не має, а не мені. Ти думаєш, що я такий дурень і не бачу, що тут діє ся?

Парубок. Ну, то чого-ж пан начальник питають ся?

Війт. Мовчи, дурню! Хлопці, стид вам таке робити! Пан шандар нині ваш гість, самі ви його запросили — не бійте ся, я бачив через вікно! Ну, а тепер такий банкет йому робите? Фе, так не гарно.

Парубок. А нам випадає з такою разом танцювати?

Війт. Анна порядна господиня! Чого ви від неї хочете?

Парубок. Чоловіка вішати мають, а вона тут буде танцювати. То так порядна господиня робить?

Війт. Не слухайте, діти! Се брехня. Її чоловіка ще не судили, ще не знати, чи він що винен, а без суду нікого не вішають. А коли пан шандар не цурає ся вести її в таїнець, то ви не маєте права нею цурати ся. Ну, ну, не фиркайте ся, а будьте раді, що вам дозволено бавити ся. А ви, пане шандаре, не противте ся дїтвакам. Самі бачите, вони то не з злого серця. Ну, музики, ну, грайте! (Музики грають; звільна, мляво починають ся танці. По якімсь часі жандарм з Анною знов пускають ся в танець. Нараз на півтакті музика уриває, пари крім жандарма і Анни стають мов вкопані).

Ява тринадцята.

Ті самі, по хвилі Микола.

(Музики і часть танцюючих бачуть Миколу ще заким він появил ся на сцені. Жандарм і Анна обернені до него плечима).

Жандарм (тупає ногою). До стосот кадуків! А се що знов? Чого ви урвали? Гей, музики! Ви хочете...

Музика (мовчки показує смиком).

Жандарм (обертає ся, побачив Миколу). Га, а се що?

Микола (в кожусі, оброслий бородою, з вузликом на плечах, входить і кланяє ся народови). Слава Ісусу Христу!

Всї. Слава на віки!

Анна (побачивши його, скрикує). Господи! Пропала я! Микола!

Микола (всміхає ся сумовито). А, що бачу, і моя жінка тут. Ото добре. І ви тут, пане шандаре? Та, бачу, я вам забаву перервав!

Жандарм. Ну, як ся маєш, Миколо? Що з тобою чувати? Пустили тебе?

Микола. Та, Богу дякувати, пустили.

Жандарм. Дуже мене то тішить (підходить і подає йому руку). А знаєш, кому за се маєш подякувати?

Микола. Та відки мені знати? Хиба мені там скажуть? Прийшли, отворили казню, казали забирати ся та й по всему.

Жандарм. Мені маєш подякувати.

Микола. Тобі? А то як?

Жандарм. Бо я таки віднайшов правдивого убійцю. Та й то не одного, а цілу компанію. Не нині то завтра їх арештую. Коштувало се мене труду, то певно. Був чоловік і в такім, що мало сам головою не наложив, ну, але знаєш, як я тебе арештував, то так мене щось коло серця почало нудити. Все мені здавало ся, що ти не винен і будеш думати, що я тебе доброхить у біду ввалив. І я не міг спочити, поки не натрафив на слід убійників.

Микола (кланяє ся йому). Най тобі Бог заплатить за все добре, а за зло... (глядиць з докором на Анну). Злого най вам Бог не памятає!

Жандарм (сміє ся). Ну, злого! Так богато злого я нікому не зробив. Мені може дехто більше зробив злого, а я нікому не випоминаю.

Микола (поспішно). Я також ні, також ні! Хорони Господи! Що там випомянати!

Жандарм. А я от нині твою господиню ледво витягнув силоміць із дому, аби троха провітрила ся та між людей показала ся.

Микола. Спасибі, спасибі тобі, що хоч ти за неї дбав. Чув я там, у тім пеклі, чув, як ти її дозирає. Спасибі! (Кланяє ся). Ну, Анно, а ти що так стала, мов осуджена? Чому не ви-таєш ся зі мною?

Анна. Будемо ще мати час витати ся. Що тут, перед усіми людьми?

Микола. Правда, правда. Се домашнє діло, ніщо його перед людьми показувати. Ну, так ходімо до дому. В ласці Божій оставайте ся, добрі люде! (Кланяєсь і пускає ся йти. Анна за ним).

Жандарм. Миколо, гов! А постій но!

Миколо (озираєсь). А чого тобі?

Жандарм. Ба, а мене не кличеш до себе? Адже-ж нині празничний день, треба його якось обілляти. Го, го, не думай, що се тобі так увійде ся!

Микола (заклопотаний). Що-ж, коли твоя ласка... А я, правду кажучи, не думав...

Жандарм. Де ти в своїм житю коли що думав! Усе другі за тебе думали. Так чекай же, не знаєш ти чести, то я тебе погощу. Гей, Жиде!

Шльома (вибігає з порожніми склянками). Чого вам потрібно?

Жандарм. Фляшку горівки, вишняку, що там ще маєш доброго, спакуй у кошик, а зараз! Плачу готовими.

Шльома. Ни, ни, чи я від пана постенфірера домагаю ся? А куди того відіслати?

Жандарм. До Миколи. А живо!

Шльома. Добре, добре! (Відходить до коршми).

Жандарм (махає шапкою). Ну, люде, будьте здорові! (Відходить).

Настя (воркоче за ним). На зломану голову! (Музика. Парубки і дівчата знов лагодять ся до танцю).

(Заслона спадає).

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

Хата Миколи.

Ява перша.

Анна сама.

Анна (під вікном мотає пряжу на мотовило і числить нитки). Одинацять, дванацять, тринадцять, чотирнадцять, п'ятнадцять. (Зупиняє ся). Семий день уже його нема. Чень нині прийде. І боюсь його, і жити без него не можу. (Мотає далі). Шіснацять, сімнацять, вісімнадцять, дев'ятнадцять, двадцять. (Зупиняє ся, зажмурює очі і задумуєсь). Який страшний! Який грізний! А що за сила! Здаєть ся як би хотів, то так би і роздавив мене і того... мойого... халяпу. Поглядом одним прошиб би. І чим страшнійший, чим острійше до мене говорить, тим, здає ся, я більше люблю його. Вся тремчу, а так і здаєть ся, що тону в нім, роблюсь частиною його. І нема у мене тоді своєї волі, анї своєї думки, анї сили, анї застави, нічого. Все мені тоді байдуже, все готова віддати йому, кинути в болото, коли він того схоче! Ах! (Мотає далі). Двацять і одна, і дві, і трі, і чотири. (Завязує пасмо). Та й чи-ж не віддала я йому все, все, що може віддати жінкалюбому чоловікови? Навіть душу свою, честь жіночу, свою добру славу. Присягу для него зломала. Сама себе на людський посміх віддала. Ну, і що-ж! Мені байдуже! Він для мене все: і світ, і люде, і честь і присяга. (Мотає). Одна, дві, три, чотири, п'ять, шість...

Ява друга.

Жандарм і Анна.

Жандарм (входить). Добрийдень, Анно! Ти сама?

Анна (випускає з рук мотовило і веретено). Ах! То ти? Де-ж се ти так довго? Чому не приходив тільки час?

Жандарм. Де чоловік?

Анна. А он у стодолі молотить.

Жандарм. Ну, що-ж він?

Анна. Як то, що?

Жандарм. Не дорікає тобі, не бє, не сварить?

Анна. Він? Ані словечка. Навіть не питав ся, чому я не приходила до него до арешту. Крутить ся по хаті, нищорить по господарстві по давньому.

Жандарм. Ну, а ти не почала з ним розмову?

Анна. Про що-ж я буду з ним говорити? Обрид він мені. Лучше-б був гнів собі в криміналі.

Жандарм. Ну, а як гадаєш; знає він про те, що зайшло між нами?

Анна. А хто його знає? Мені навіть натяком одним не дав сею пізнати.

Жандарм. Ну, але може сусіди наговорили йому?

Анна. Може бути. Та що се мене обходить? Я тепер спокійна, нічого не бою ся, ні про що не думаю, нічого не знаю, тільки тебе одного.

(Приближаєсь до него, боязно). Михайле, можна тебе обняти?

Жандарм. (обіймає її).

Анна. І поцілувати? (Цілують ся). Знаєш, давнїйше я, здаєть ся, була б умерла зі стиду, як би була подумала навіть, що яко шлюбна жінка можу так цілувати другого. А тепер! (Цілує його без памяти). Любий мій! Тепер у мене ані крихіточки ніякого неспокою, ніякого сорому нема!

Микола (відчиняє двері, але побачивши, що Михайло з Анною цілують ся, цофає ся назад і забирає злегка двері).

Жандарм (шепотом). Він був.

Анна. Нехай собі! Не боюсь я його.

Жандарм. Ну, я також не страшків син. Але тепер я не хочу з ним балакати. Я так тільки на хвильку забіг. Мушу ще піти до війта віддати йому письмо, а відтак прийду до вас на кілька годин. Прощавай! (Забирає карабін і відходить).

Анна. А приходи! Ждатиму з підвечірком! (Бере ся знов мотати). Так, він бачив нас. Ну, і що-ж з того? Коли доси очі не повилазили, то мусїв бачити. Не тепер, то в четвер був би побачив. Я ховати ся від него не думаю. Нехай робить зі мною, що хоче! (Рахує по тихо нитки, завязує пасмо).

Ява третя.

Микола і Анна.

Микола (входить з цїпом у руці). Ти сама, Анно?

Анна. Сама,

Микола. А той... шандар... пішов уже?

Анна. Пішов до війта, але за годинку, казав, що прийде. Або що, ти хотів з ним що побесідувати?

Микола. Я?... Ну, ні... Хіба так... так... слів... Але ні! Що мені з ним бесідувати?... От, бачиш, свірка в ціпі урвала ся, то я прийшов звязати. Не маєш де мотузка?

Анна. Не маю. От на тобі прядива, та виплети собі.

Микола. Та хіба вже так зробити. (Бере прядиво, вбиває в стіл шило, робить з прядива космики, насліплює їх і починає плести. Анна мотає далі, шепотом числячи витки. Микола по хвилі). Анно.

Анна. Чого тобі?

Микола. Так сей шандар, сей Михайло Гурман...

Анна. Ну, чого тобі від него треба?

Микола. Я знаю, ти ще дівкою любила його... і тепер любиш.

Анна (перестає мотати і глядить на него). Ну, і що-ж з того?

Микола (понуривши голову). Та нічого. Хіба я тобі що-небудь кажу! (Хвилю мовчить, а відтак починає плакати і клонить голову до стола).

Анна. Так чого-ж плачеш? Чого рвеш моє серце?

Микола. Бо... бо... моє рве ся. (Встає і наближає ся швидко до неї). Анно! Не вже-ж ти мене так... так ані крихітки не любиш?

Анна. Ні.

Микола. І ніколи не любила?

Анна. Ні.

Микола. І не можеш присилувати себе, щоб хоч жити зі мною по давньому?

Анна. Ні. — (Звіщує голову). Пропало вже.

Микола (відвертає ся). Га, видко Божа воля така. Господи, по що ти вивів мене з криміналу? Чому не дав мені там зігнати? Я думав, що нема гіршої муки над неволю. А як прийшли пани і сказали мені: „Миколо, ти вільний, бачимо твою невинність“ — Господи, то мені трохи серце не трісло з великої утіхи. Я крил у Бога просив, щоб до дому як найскорше залетіти, а тут застав таке... таке, що й язик не повертає ся сказати! Таке, що неволя в криміналі против того видаєть ся мені раєм! (Ридає). І за яку се провину мене Господь так тяжко карає? Чим я його образив, чим прогнівав?

Анна. Цить, Миколо, не плач! І на мене вини не звертай. Ти-ж знаєш добре, що й моєї вини тут мало. Силою віддали мене за тебе. Доки сила моя була, я була тобі вірною, хоч иншого любила. Але тепер не стало моєї сили.

Микола. Так що-ж нам робити? Як жити?

Анна. Роби, що знаєш, що тобі сумління каже. Вбий мене, чи прожени мене, чи лиши мене при собі,—мені все одно.

Микола. Слухай, Анно! Я тебе розумію. Я люблю тебе. Мені жаль тебе, як власної душі. Я не хочу бути твоїм катом, бо знаю, що ти й без мене багато витерпіла. Тільки одно тебе прошу: вважай на людей! Не на мене—нехай

уже я так і буду нічим для тебе, — але на людий. Щоб люде з нас не сміяли ся!

Анна. Хиба-ж я їм забороню сміяти ся? Нехай сміють ся, коли їм смішно!

Микола. А все-ж таки... Не показуй ся прилюдно... з ним. Не топчи в болото моєї бідної голови. А ні, то вбий мене, щоб я не дивив ся на те!

Анна. Се не від мене залежить, Миколо. Я тепер одного пана знаю — його, так як доси знала тебе. Що він мені скаже, те й зроблю, а більше ні на що не оглядаю ся. Ганьба, то ганьба; смерть, то смерть. З ним мені нічого не страшно. А ти роби, що знаєш.

Микола (хапає ся руками за голову). Господи, Господи, вона зовсім одуріла! Говорить мов у горячці! Се він, проклятий, дав їй якісь чари, якесь дане, він її з розуму звів, щоб насміяти ся наді мною! (Ходить по хаті з виразом важкого болю. Анна мотає далі).

Ява четверта.

Ті самі і жандарм.

Жандарм (входить). Слава Богу! Здоров був, Миколо!

Микола (понура). Здоров був, Михайле!

Жандарм (сміючись, бе його долонею по плечі). А, прецінь хоч раз ти заговорив до мене, як до старого знайомого.

Микола. Ліпше-б нам було не знати ся ніколи.

Жандарм. Чому? Тьфу, Миколо, як ти насовив ся! Немов би я тобі батька зарізав.

Микола. Ти мені ще гірше зробив.

Жандарм. Ет, іди, не плети дурниці! От ліпше сїдай тут! (Садить його сплومیць кінець стола, кладе карабін і шапку, на другім кінці стола, а відтак виймає з торби фляшку горівки). Ади, з сею ворожкою ми порадимось, як у світі жити. Анно, ану по найди там який наперсток! (Анна встає і ставить на стіл чарку, хліб і сир).

Микола. Спасибі тобі, я не шу.

Жандарм. Як то не пеш? Що се ти видумуєш, Миколо? Нині тиждень пив, а тепер не пеш! Ну, се ти пуге видумав! (Наливає). На твоє здоровле, Миколо! (Пе). А!... Бачиш, я сам шу. (Наливає). На, випий! І не жури ся! Вдарь лихом об землю! Нехай Мошкова кобила журиць ся, що велику голову має.

Микола (бере чарку). Га, виджу, з тобою нема иньшої ради. Здох-бись, Михайле! (Пе).

Жандарм (сміє ся). Ха, ха, ха! Здох бись! Гарно ти мені здоровля зичиш! Ха, ха, ха! Сміхованець з тебе, Миколо, бігме, сміхованець! Плеще його по плечах).

Микола. Що-ж, Михайле, що кому належить ся!

Жандарм. Так ти думаєш, що мені належалось би здохнути?

Микола. Думаю, що се було-б ліпше і для мене, і для тебе і для отсеї (показує на Анну).

Жандарм. І для отсеї! А, ми й забули про господиню! (Наливає). Ну, Анно, випий за здоровле свого чоловіка!

А н н а. За твоє здоровле, Михайле! (Пе).

Ж а н д а р м. Ха, ха, ха! Бачиш, Миколо, твоя жінка мені трохи інакше бажає, ніж ти! Ну, вишіймо-ж тепер за її здоровле! (Пють).

М и к о л а. Та й міцний же твій вишняк, Михайле. Від двох чарок вже й у голову бе.

Ж а н д а р м. Не слухай того, синку мій! Се тільки твоя голова слаба, ось що! Міцної голови він і по десяти чарках не хапає ся.

М и к о л а (опирає голову на локоть). Слаба голова, кажеш. Правду кажеш! І без твого вишняку вона мені ходором ходила, а тепер ще гірше. Знаєш, Михайле, що я тобі скажу так, по приятни, по старій знайомости?

Ж а н д а р м. Ну, що?

М и к о л а. Може би ти перестав у мене бувати?

Ж а н д а р м. А то чому, Миколо? Надоїли тобі мої відвідини?

М и к о л а. Надоїли, не надоїли, а так. Мені здає ся, що воно-б було лише, як би ти не показував ся.

Ж а н д а р м. Не можу, братчику, їй Богу не можу. Служба моя така, що все по при вашу хату моя дорога йде. А при тім, серденько моє, ще одна річ припутана.

М и к о л а. Яка?

Ж а н д а р м. Хоч то ніби урядова тайна, але що вже робити, скажу тобі. Але насамперед вишіймо! Най усе зле минає! (Наливає, пють). Так ось яка річ, небоже. Тебе ніби то пустили з криміналу...

Микола (схапуєсь). Ніби то?... Як то ніби то?

Жандарм. Ну, ну, ти бо зараз усе так береш на правду, мов би ти справді почував ся до вини! Е, Миколо! Адже-ж ти сам відчуваєш себе невинним, правда? (З притиском). Власне сумління каже тобі, що ти невинний? Правда? (Глядить йому просто в очі).

Микола (змішаний, крикливо). Богом небесним свідчу ся, що правда!

Жандарм (насмішливо). Ну, ну, Миколо! Так не говори! Особливо перед шандарем з такими словами не вихапуй ся. Бо між нами, шандарями, брате, така думка, що як на кого підозріне паде, а він починає Бога на свідка кликати, то значить, що у него сумління не зовсім чисте. Щось там у него не гарно.

Микола (переляканий). Так... значить... ти думаєш, що я...?

Жандарм (сміє ся і клепле його по плечах). Ха, ха, ха! Дитина ти, Миколо, ось що я думаю! Леда чим тебе застрашити можна. Не бій ся! Не такий чорт страшний, як його малюють. Те, що тобі тепер видаєть ся таким страшним, також не таке. До всего чоловік привикне!

Микола. Ти се про що закидаєш? Якось не зовсім я розумію тебе.

Жандарм. Порозумієш, братчику, порозумієш, як на тебе час прийде. А тепер знаєш, що я би тобі радив?

Микола. Ну, що?

Жандарм. Будь спокійний. Не роби ніякого галасу. Жий собі тихо, смирно як Бог при-

казав, і ні про що не дбай, що довкола тебе творить ся.

Микола. Ні про що не дбати? А думаш, що се можна?

Жандарм. А чому би не можна? Певно, що можна. Повірь мені, друже! Я багато світа сходяв, багато дечого видів і знаю. Так ось що я тобі скажу: Тисячі людей живуть оттак як ти, і не питають навіть, як воно склало ся, відки пішло, хто тому винен? Де би чоловікові голови стало, щоби се все розібрати? Стало ся, склало ся — що порадиш? Треба брати жите, яке є, треба жити, як можна.

Микола. І з розбитим серцем?

Жандарм. Дурниця серце! У кого воно ціле?

Микола. І на людським посміховищу?

Жандарм. Наплюй ти на людей! Чого тобі від них потрібно? А як ти з них будеш сміяти ся, то вони з тебе не будуть. Ще самі до тебе прийдуть.

Микола (в задумі). Що-ж, мудра рада. Тільки мабуть за міцна на мою слабу голову. (Ханає себе руками за голову і починає ридати). Ой, за міцна, за міцна! Не видержить моя голова!

Жандарм. Не бій ся, видержить. Я тобі поможу. Я кождому голову скручу, хто би посмів з тебе сміяти ся.

Микола. Богато буде скручених голов.

Жандарм. Не бій ся, се вже мое діло! А тепер, друже мій, Миколо, знаєш що?

Микола. А що таке?

Жандарм. Я бачу, що ти дуже ослаб. Сон тебе клонить. Піди ти собі на тік, та засни.

Микола. А ти?

Жандарм. Про мене не турбуйся. Я також трохи відпочину, а потім піду до дому.

Микола. То може би, Михайле ти сам пішов на тік і там заснув?

Жандарм. Ну, ну, не роби комедії! На тобі кожух (бере з жердки кожух і кладе йому на плечі), подушку і верету (зтягає з постелі подушку і верету і також кладе на него). Іди! (Випихає його за двері. Мовчанка. За сценою чути важке зітхання і повільні кроки Миколи).

Ява пята.

Жандарм і Анна.

Жандарм (обнімає Анну). Ну, тепер ми самі.

Анна. Цгть! Я боюсь, щоб він там собі якого лиха не заподіяв.

Жандарм. Не бійся! Він тепер занадто ослаб, розкис! Заріє ся в солому і засне.

Анна (припадає до него). Михайле, Михайле! Що буде з нами? До чого воно дійде? Чим воно скінчить ся?

Жандарм. Дурна! Ось вона чим турбує ся! Ніби то хтось у світі знає, чим що скінчить ся і до чого дійде? Жий та дихай, доки живеш! Зле тобі? А коли не зле, то дякуй Богу. Як буде зле, тоді час буде думати про те зле! Чим скінчить ся! Нічим не скінчить ся. Будемо жити, доки можна. Будемо любити ся,

доки можна. Будемо людям в пику сміяти ся, доки можна, доки вони нас під ноги не візьмуть. А потому? Потому один кінець: всі помремо і чорту в зуби підемо. Ось чим воно скінчить ся, коли хочеш знати. (Обіймає її).

Заслона спадає.

ДІЯ П'ЯТА.

Хата Миколи. День. Стіл відсунений, за столом і на ослоні селяни і жінки, між ними Бабич і Настя. Микола підпитий з келішком у руці серед хати. На столі велика фляшка горілки і хліб та сіль.

Ява перша.

Микола, Бабич, Настя, селяне, жінки.

Селяне (п'яними голосами співають журавля):

Ой там у лісі, ой там у лісі плужочок.
 Плужочок-чок-чок-чок (2) плужочок,
 Ой виорав він (2) лапочок,
 Ланочок-чок-чок-чок (2) ланочок.
 Ой насїв він (2) конопель,
 Конопель-пель-пель-пель (2) конопель.
 Та впронадив ся (2) журавель,
 Журавель-вель-вель-вель (2) журавель.
 Ой, я я тому (2) журавлю
 Журавлю-влю-влю-влю (2) журавлю.
 Та бучком ноги (2) поломлю,
 Поломлю-млю-млю-млю (2) поломлю.

Селяне і селянки при остатних куплетах похитують ся, торкають одні одних плечима та кивають головами, позираючи на Миколу, що стоїть зі зв'шеною головою і держить чарку в тремтячій руці. Коли спів скінчив ся:

Микола. Ну, куме, дай Боже здоровле! (Пе).

Бабич. Дай Боже всего доброго!

Микола. Ні, сего не кажіть! Чого доброго? Я доброго нічого у Бога не прошу. Досить уже того доброго зазнав, буде з мене! (Наливає і передає чарку Бабичеві). Ну, прошу!

Бабич. Дякуємо красно. Ні, кумцю, не гнівіть Бога! Що Бог дасть, то не напасть. Нераз чоловік гадає, що не знати яка на него біда впала, аж за день, за другий озирає ся, а воно вже йому на добро вийшло. Ваше здоровле, сусідо! (Обертає ся до пньшого селянина і пе).

Перший селянин. Дай Господи ї вам!

Микола. Ну, вже ви мені сего не кажіть. Уже я то на своїй шкірі витрібував, яке воно добро виходить. Ні, кумове чесні, вірте мені чи не вірте, а мені здає ся, що пан Біг часом собі сміх із нас робить.

Селянин. Бійте ся Бога, куме, що ви говорите! Таже то образа Божа!

Микола (махає рукою). Одно мене ще в світі держить—отся живиця! (Бере чарку наливає і пе).

Настя (під вікном до другої жінки, киваючи головою). Я то знала, що до того воно дійде. Бійте ся Бога, тота жінка ані стыду не має ані серця.

Перша жінка. Ой та певно. Мій старий казав, що буде в радї о тім говорити, аби її при всій громаді різками висічи, най не дає злого прикладу.

Настя. Певно, що варто би. Адже й нині в церкві. Бійте ся Бога! Та ж такого ще світ

не бачив. З чужим парубком аж до самої церкви прийшла, а потому як сама стала, то щоби вам до вівтаря святого лицем обернула ся! Де там! До него обернула ся, до него, окаянна, молитви шепче. Жінки довкола неї повідступали ся, таке вам колесо зробили, мов від зараженої тиснуть ся, а вона нічого, мов і не бачить. Так усю хвалу Богу їй висгояла. Та не всю, бо скоро „Достойно“ проспівали, мій шандар із церкви, моргнув на неї, та їй вона за ним вийшла.

Перша жінка. Та куди-ж вони потягли ся?

Настя. Мабуть до коршми. Там собі обое в ванкири запивають ся. (Шепче).

Бабич. Куме Миколо, так ви кажете, що жінка вас голодом морить?

Микола. Хто? я? Коли я се казав? Де?

Бабич. Ну, я так чув.

Перший селянин. І я чув. Геть по селу чутка ходить.

Микола (в п'янім запалі). Бреше тота чутка! Всі брешуть, хто її далі розносить. Кому яке діло до мене і до моєї жінки?

Настя. Ну, та певно, що нам діла нема. Але є хтось такий, що має до неї діло.

Микола. Кого то обходить, що ми їмо, що варимо, чи ситі, чи голодні?

Бабич. Та ви, куме, не гнівайте ся, що я вас спитав. Я прецінь не зі злої волі. Бо тут, бачите, деякі хотіли на раді громадській...

Микола. Що, що, що? Засі раді громадській до моєї жінки. Не має рада права!

Б а б р и ч. Ну, як ви собі не кривдуєте — то певно. Тільки що, бачите, люде собі дуже марюють, що вона дуже поганій приклад дає, вибачте, на публіку людську з тим Гурманом волочить ся.

М и к о л а (хапає себе за голову). Ой, ой, ой! Люде! Не ріжте мене без ножа! Не мучте мене! Не бабрайтесь у моім серці! Най вам моя жінка не стоїть у очах! От прийте, колісьте чесні та добрі, щосьте до мене прийшли, частуйте ся і говоріть дещо веселійшого, А то тьфу! Чоловікови й без вас тяжко, а ви ще додаєте.

Н а с т я. Ой кумочку, та чи то ми не знаємо, що вам тяжко? (Пе).

М и к о л а. Ой тяжко, кумонько, тяжко! (Наливає і пе).

Н а с т я. Та кажуть, що вона до вас по цілих днях не говорить?

М и к о л а. Та що будемо говорити? Вона мовчить, і я мовчу. Оттак цілий день мов тумани ходимо. А вона все тільки в вікно зазирає, чи він не йде. А до мене хоч би словечко сказала.

Н а с т я. Ой бідний ти, кумочку, бідний! (Наливає і пе).

М и к о л а. Ой бідний, кумочко, бідний, як той мак на четверо! (Наливає і пе). Як той горох при дорозі. (Плаче).

Н а с т я. Та хіба я не знаю, що ти нераз з голоду млієш, а вона що зварить, то тому поганинови держить. Куме, таже я твоя близька

сусіда. Все знаю, все бачу, хоч би нераз і не хотіла бачити. Нераз аж серце мені крає ся! Бігме, кумочку, крає ся! (Плаче і обіймає його).

Бабич. Ну, ну, жінко, може нам пора до дому?

Селяне. Та пора би йти.

Микола. Люде добрі, сусіди чесні! Посидьте ще трохи! Не квапте ся, не розходіть ся! Я радію, що людський голос у тих стінах чую. Поговоріть, почастуйте ся. Ну, прошу! Ов, чарка стоїть! Що се такого? Фляшка порожна? Я зараз другу принесу. У мене барилка есть, схована в половнику. Що має грішний чоловік робити? Коли вже таке на мою голову впало, то що діяти! Не бере ся мене ніяка робота, відійшла охота до житя, до господарства. Тьфу, на що воно мені? Взяв я, продав конята, гроші сховав, та й пропиваю по трохи. Най ідуть! Не стане тих, знов щось продам.

Бабич. Ой куме, куме, зле ти робиш! Занадто собі до голови взяв таку дурницю, та ізза такої негідниці добро своє кєрваве марнуєш?

Микола. А на що-ж воно мені? Хиба мені жите буде? Не буде, куме! Все пропало! Вже мені господарем не бути, так нехайже іде все! І поле продам і хату продам, нехай іде.

Бабич. Говори, говори. Продам, кажеш. А потому що буде?

Микола. Коли потому? Як потому? У мене, куме, вже тепер потому. Вже тепер по всьому. Дальше вже нічого не буде. Нічогіснько. Так цур йому всему! (Виходить з фляшкою).

Перша жінка. Зовсім знівечили чоловіка! Зовсім з пантелику збили!

Друга жінка. Не много того розуму в бідолаху було, та й той вплив.

Настя. Я би не знати що дала, що вона його якимось зілем упоїла.

Бабич. А найгірше шкода господарства. Гарував чоловік, весь вік робив, аж йому очи з голови лізли, мучив ся, терпів—ой Господи, кільки натерпів ся! Нарешті дохранав ся кусника хліба, жити-б та Бога хвалити та діточок надіяти ся, а тут на тобі! Мов пожар наскакує, мов трім з ясного неба.

Перша жінка. Говоріть, куме, говоріть! Кажете: дітний надіятись. Тото й уся біда в тім, що в них дітний нема. Як би у неї були діти, то вонаб на таке не пустила ся. Скажу я слово й за неї.

Перший селянин. А я тому не вірю. Вже як котра жінка така вдасть ся, то ти її й ланцом до дому не прикуєш. І дітний покине.

Перша жінка. Не слухай того, куме, бігме не слухай! Діти — велика річ. Діти половина матери. Одна половина може би й рада піти, дозволити собі, а друга не пускає, кричить: А ми, мамо! А що з нас буде? І не пустять тамтої половини.

Микола (входить з фляшкою і ставить її на столі). Ось вона! Ось наша радість! Ось одинока потіха. (Піднімає фляшку, теленає і знов ставить). Повна, вистане нам! Ану, кумове чесні, сусіди

мої приємні — дай нам Боже здоровле! (Наливає, пе, і пускає чарку кружляти).

Б а б и ч. Куме Миколо, гей куме!

М и к о л а. Га!

Б а б и ч. А я би тобі, куме, щось сказав, та бою ся, щоб ти на мене не огнівав ся.

М и к о л а. (сїдає коло него, обнимає його за шию плачучи). Кажи, кумочку, кажи! Ти в мене найблизший сусїда, ти мій порадник. Говори!

Б а б и ч. Ти, куме — не в гнїв тобі кажучи — за надто мягкий, за надто податливий.

М и к о л а (хитає головою і тяжко зітхає). Ой так, так, занадто мягкий, занадто податливий.

Б а б и ч. А вони бачуть, що ти такий, та й тобі кіле на голові тешуть.

М и к о л а (хапає себе за голову). Ой тешуть, тешуть! Аж у мізку лунає! (Плаче).

Б а б и ч. Цить, куме, фе! Не плач! Не будь дитиною!

М и к о л а. Не бути дитиною? А то як?

Б а б и ч. Ти-б узяв ся до своєї жінки трохи острійше. Похрупостів би на неї, погрозив би, а то й ударив раз, другий. Знаєш, жінка так як коняка, любить батіг, а без него зовсім ледащіє.

М и к о л а. Ой, ледащіє, ледащіє.

Б а б и ч. Ну, і до сего Гурмана ти постав ся. Що то він завоював тебе, чи що? Покажи йому, що ти в хаті господар. Закажи йому бувати у себе.

Микола. Ой, просив я його, та де тобі, ще й сміє ся.

Бабич. Просив! Бій ся Бога, куме, хто-ж такої річи просить? Та то певно, що він просьби не послухає. А ти остро до него!

Микола. Ой, кумочку, боюсь я його! Страшний він такий, як кат.

Бабич. Фе, куме! Ти-ж чень, не дитина. Чого тобі бояти ся? Адже він тобі нічого не може зробити!

Микола (випростовуєсь). Та то правда! Чого мені його бояти ся?

Бабич. Ти йому погрози, що підеш до суду на скаргу, що він тобі жити з жінкою не дає.

Микола. Та то правда! Адже і над ним є старший! На скаргу!

Бабич. Що в цілім селі соблазнь робить, сором на цілу громаду,

Микола. Га, таже за се тяжка кара!

Бабич. А ти думав як? Зараз його відси перенесуть! А ти вже собі потому з жінкою даси якое раду. Коби лиш його відси мара взяла.

Микола. О, певно, що з нею я собі пораджу. Адже-ж ви, сусідоньки, знаєте, яка вона була добра, щира та вірна, заким його зла доля на мій дім навернула! До рани можна було її приложити, не то що! (Плаче).

Настя. Ти, куме, його до хати не пусти, ось що! Двері йому перед посом замкни. Ціпом

по голові заїдь! Так би я на твоїм місці зробила!

Микола. Так, так, так! Ціпом по голові! Мундур на шкamate! Нехай мене скаржить! Я вже буду знав, як боронити ся!

Бабич. Нас, куме, на свідків клич. Ми посвідчимо, як вони з тобою обходили ся!

Селяне. Так, так! Усі посвідчимо! Його зовсім зі служби проженуть, а тобі нічого не буде!

Микола (схапує ся). Добре! Все зроблю, візьму на відвагу. Або що, хиба я не чоловік, не господар? Ану, вишиймо, сусіди! Біг заплатить вам за раду. Побачимо, хто тут буде старший. (Не і частує їх за чергою).

Ява друга.

Ті самі. Входить жандарм і Анна.

Жандарм (трохи підпитий). Го, го, го! А тут що? Празник якийсь, комашня чи поминки?

Микола. Та поминки, поминки справляю.

Жандарм. А по кім?

Микола. По собі самім. По своїй честі, по своїм супокою, по своїм житю.

Жандарм (іде до стола — люде розступають ся перед ним, він сїдає, Анна також сїдає на припичку). Ага, ти бачу вже трохи тее... язиком путаєш!

Микола. Як то путаю? Я не путаю, я правду говорю! То ти, Михайле, має жите попутав, так що й кінця не найду.

Жандарм. От, Миколо, не молов би-сь дурниць, та й ще при чужих людях, а радше частій гостя.

Микола. Ой участував ти мене! Не такого ти частунку від мене варт!

Жандарм (схапує ся і підступає до него). Що ти говориш, що? Якого частунку?

Микола (плює йому в лице). Ось якого, коли хочеш знати.

Жандарм (бе його кулаком у голову). Ось тобі за се! (Микола падає на землю. Люде кидають ся до Миколи, Анна до Михайла).

Анна. Михайле, спокій ся, що ти робиш?

Жандарм. Я спокійний і нічого більше не роблю, але плювати на себе не дам! Не бій ся, се йому не пошкодить. Троха свічки в очах стали, але се байка. Протверезить ся швидко. А я й так хотів із ним розумне слово поговорити.

Микола (з трудом підносить ся, його садять на лаві). Так ти ось як мені платиш за мою доброту?

Жандарм. Не за доброту, Миколо! За доброту тільки Бог заплатить. А я за дурноту. За те, що ти плюєш на цісарський мундур.

Микола. Я не на цісарський мундур плюю, але на того огидника, що ганьбить образ Божий. Ти його знаєш? Михайла Гурмана!

Селяне. Так, так!

Жандарм (гне в собі злість). Знаєте ви що, панове свідки, я тут хочу з Миколою розумне слово говорити. Вас тут не потрібно. Може-б ви пішли собі до дідька?

Микола. Ні, сусіди! Сидіть, не відходьте! Я вас прошу. Я вас тут запросив, він не має права вас виганяти.

Жандарм (зіскакує і хапає за карабін): А я вам кажу, паниці погані, геть відси! Хто зараз не вступить ся, той ось тут кольбою в груди дістане. Марш! (Селяне і селянки сквапно виходять. Деякі хрестять ся і плюють).

Ява третя.

Микола, жандарм і Анна.

Микола (прискакує до него). Яким ти правом смієш моїх гостей з моєї хати виганяти, га? До тебе прийшли? Твою горівку пили?

Жандарм (відтручує його на бік). Мовчи, дурню! Слухай, що я тобі буду казати. Сідай ось тут! (Микола неохітно сідає). Слухай, Миколо, що ти собі гадаєш?

Микола. Як то що?

Жандарм. Чого ти сам собі шкоду робиш? Роботу покинув, господарство занедбав, коні продав, та все тільки з паницями водиш ся та своє добро розкидаєш? Чи то ладно так, га?

Микола. Ладнійше, ніж чужу жінку на гріх наводити.

Жандарм. Миколо, Миколо, не повинен би ти їй згадувати про те.

Микола. Он як! Не повинен і згадувати, від чого серце рве ся і голова тріскає? Спасибі за ласку. А скажи ти мені, Михайле, про що я маю згадувати? Для кого маю дбати? На кого робити?

Жандарм. Хоч би на себе самого.

Микола. Не бій ся, на себе самого я дбаю! Продаю, роздаю, розкидаю, пропиваю те, що мені непотрібне, а беру лиш те, що мені потрібне. А потрібне мені тепер лиш одно—ось що! (Телепає фляшкою).

Жандарм. Фе, Миколо, стидай ся!

Микола. Я маю стидати ся! Ха, ха, ха! А ти стидаєш ся? А отся негідниця стидає ся, що по селу раз-у-раз з тобою волочить ся? Ви маєте стид?

Жандарм. Зась тобі до нас.

Микола (зриває ся). Кому зась? Мені? А ти хто тут? Яке ти право маєш мені заськати?

Жандарм (силою саджає його назад). Ну, ну, не решети ся! Я тобі скажу, яке я маю право. Слухай, Миколо! Ти знаєш, хто я був колись, ще там, у нашім селі?

Микола. А хто? Урвитіль, забіяка.

Жандарм. Брешеш, друже мій. Я був чесний парубок, може троха за горячий, за пал-

кий. Але кривди я не любив, неправди не міг знести—і то було моє нещасте.

Микола. Було дещо й більше.

Жандарм. Правду кажеш. І я тобі зараз скажу, що ще причинило ся до мого нещастя. Я полюбив отсю бідолаху, Анну, сироту, поштуркувану та кривджену нелюдами братами. Ся любов була моїм одиноким найдорожшим скарбом, вона могла би була з мене зробити доброго, порядного чоловіка. А ти, Миколо, ти до спілки з тими нелюдами вкрав мені те одинокє щасте.

Микола (зриває ся). Я? Вкрав тобі... (Ханає себе за голову). Господи, що се зо мною? Чи весь світ до гори ногами перевертає ся? Я, втоптаний у болото, обдертий з чести, супокою і поваги, зруйнований, зарізаний без ножа—я по твоїому виходжу ще й злодієм?

Жандарм. Не хапай ся за голову, Миколо! Адже твое сумління само тобі каже, що моя правда.

Микола. Ні, брешеш! Я її не силував! Вона ще вдячна мені була...

Жандарм. Адже бачиш її вдячність.

Микола. Вороже, се ти її звів, одурив, причарував!

Жандарм. Ти мав три роки часу причарувати її до себе. Чому сего не вчинив?

Микола. Бо я не чарівник—ось чому!

Жандарм. Бо ти віхоть, а не чоловік,—ось чому!

Микола. Хто віхоть? Я віхоть?

Жандарм. А вже-ж не я.

Микола. Отже я зараз покажу тобі, що я не віхоть. Марш мені з хати! (Хапає його за плечі).

Жандарм (відтручує його). Іди спати, Микола! Ти троха п'яний.

Микола. П'яний, чи не п'яний, не твоя річ. Але ти мені геть із хати забирай ся!

Жандарм. Отже не вступлю ся. Тут і заночую, коли мені схоче ся.

Микола (лагідно). Вступи ся, Михайле! Не доводи мене до лютости.

Жандарм (лагідно). І не доходи до лютости, небоже. се не здорово. А я справді у тебе заночую. А завтра оба разом поїдемо до міста.

Микола. Оба разом? Пб що?

Жандарм (виймає папір і показує). Ади, знаєш отсей папір?

Микола. Чорти б його знали, а не я!

Жандарм. То зле, Микола! Не вадило-б тобі його знати. Тут і про тебе дещо написано.

Микола. А що там про мене написано?

Жандарм. Наказ із суду, аби тебе приставити. Я ще нині маю його доручити війтови. Там знов на тебе в суді щось наговорили.

Микола. Га, Юдо! Так ти знов з того боку підомною рєєш? Зовсім мене доканати хо-

чеш! (Вириває йому з рук папір і рве на кусні). На, маєш, маєш, маєш!

Жандарм. Дурню, і що ти зробив? Чи ти знаєш, що тобі буде за се?

Микола. Не мені, а тобі.

Жандарм. Ні, тобі! На маєш, раз! (Бе його в лице). Се на завдаток! На маєш два! (Замахує ся).

Микола (ханає карабін). На тобі також раз! (Кидає ся на Михайла).

Анна (кидає ся між них). Миколо, на бік!

Микола (відтручує її). Ти сама на бік!

Жандарм. Пусти його, Анно! Я його і так не бою ся. (Ханає за карабін, хоче вирвати Миколі). Пусти, дурню! З тим не жартуй!

Микола. Ось тобі мій жарт! (Пускає карабін, ханає сокиру і втоплює в груди жандармови. Той падає).

Анна. Господи! Що з тобою, Михайле? (Кидаєсь до нього).

Жандарм (вхопив ся рукою за груди, з котрих бухає кров). А, се так! Нічого! Нічого мені не треба.

Анна. Кров! Кров! Ти ранений, Михайле, забитий! Голубчику! Де рана?

Жандарм. Нічого, Анно, нічого! Се лиш жарт був. Трохи поболить та й перестане. Годі, Миколо! Чого став, та й трусиш ся? Дай руку!

Микола (кидає сокиру). Та... та... певже воно нічого...

Жандарм (слабше). Дай руку! (Простягає йому закровавлену руку, Микола дає свою). Спасибі тобі! Ти зробив міні прислугу, і я не гніваюсь на тебе! Я хотів і сам собі таке зробити, та якось рука не підняла ся.

Анна. Михайле, серце моє, скажи що тобі? Де в тебе рана?

Жандарм. Кажу тобі, що мені зовсім добре. Навіть і ліків не треба! А ось і свідки! Ну, слава Богу! Слава Богу!

Ява четверта.

Ті самі, вїйт, Бабич, Настя, селяне.

Вїйт. Гей! А тут що такого? Хто тут галасує?

Настя. Ой лишенько! Шандар забитий.

Вїйт. Невже неживий? Миколо, Анно! Що се таке? Говоріть, чого стоїте, як остовпілі?

Жандарм (слабо). Пане вїйте! Дайте їм спокій! Вони не винні! Я... я сам...

Вїйт. А тобі що таке стало ся? По що на себе руки наложив?

Жандарм. Так було треба. То моя річ... Анно! Миколо... будьте здорові... і простіть. (Умирає).

А н н а (кидаєть ся до трупа). Михайле, Михайльку! На кого ти мене покидаєш? Що я без тебе на світі зачну?

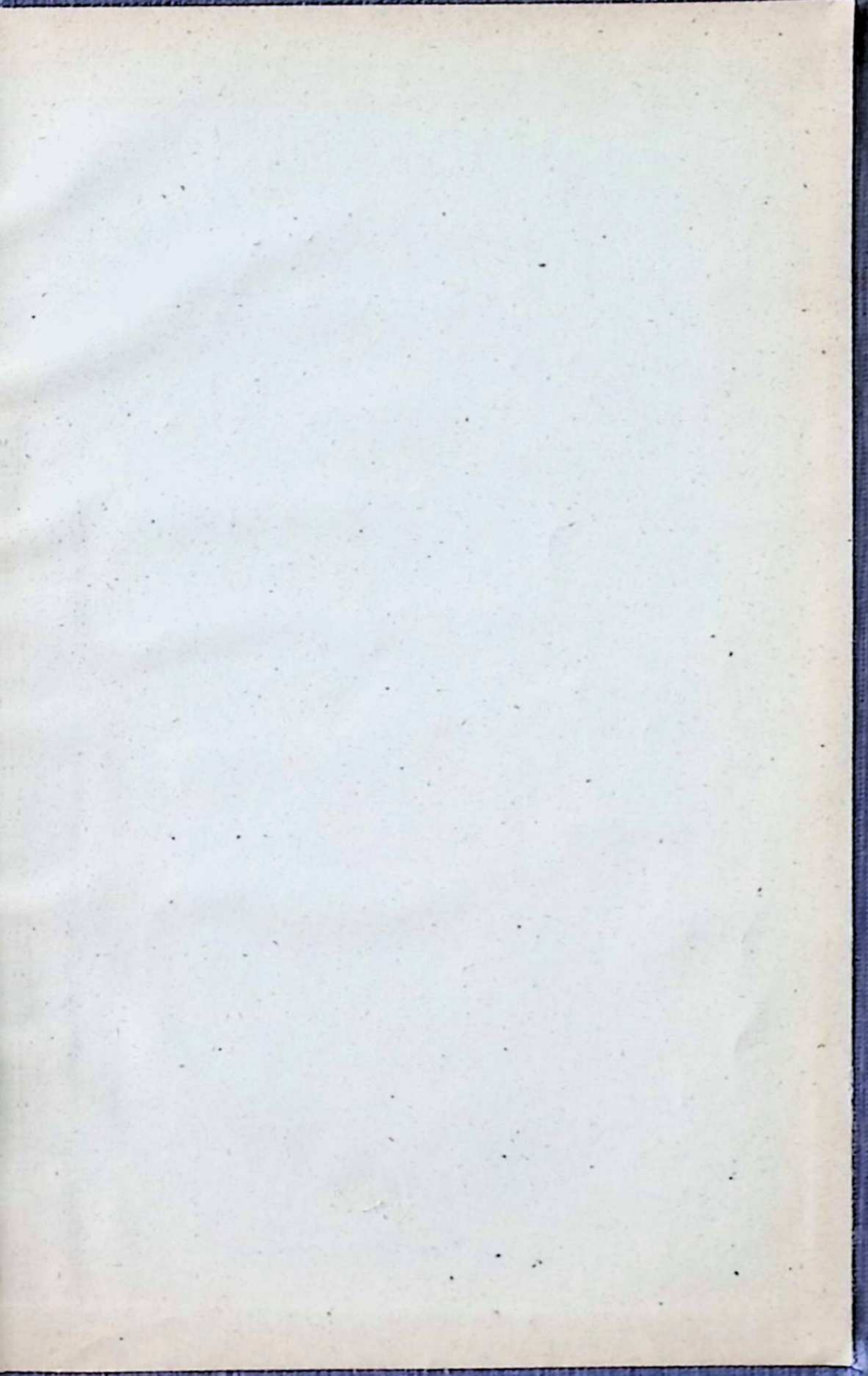
М и к о л а. Анно, успокій ся, хиба ти не маєш для кого жити?

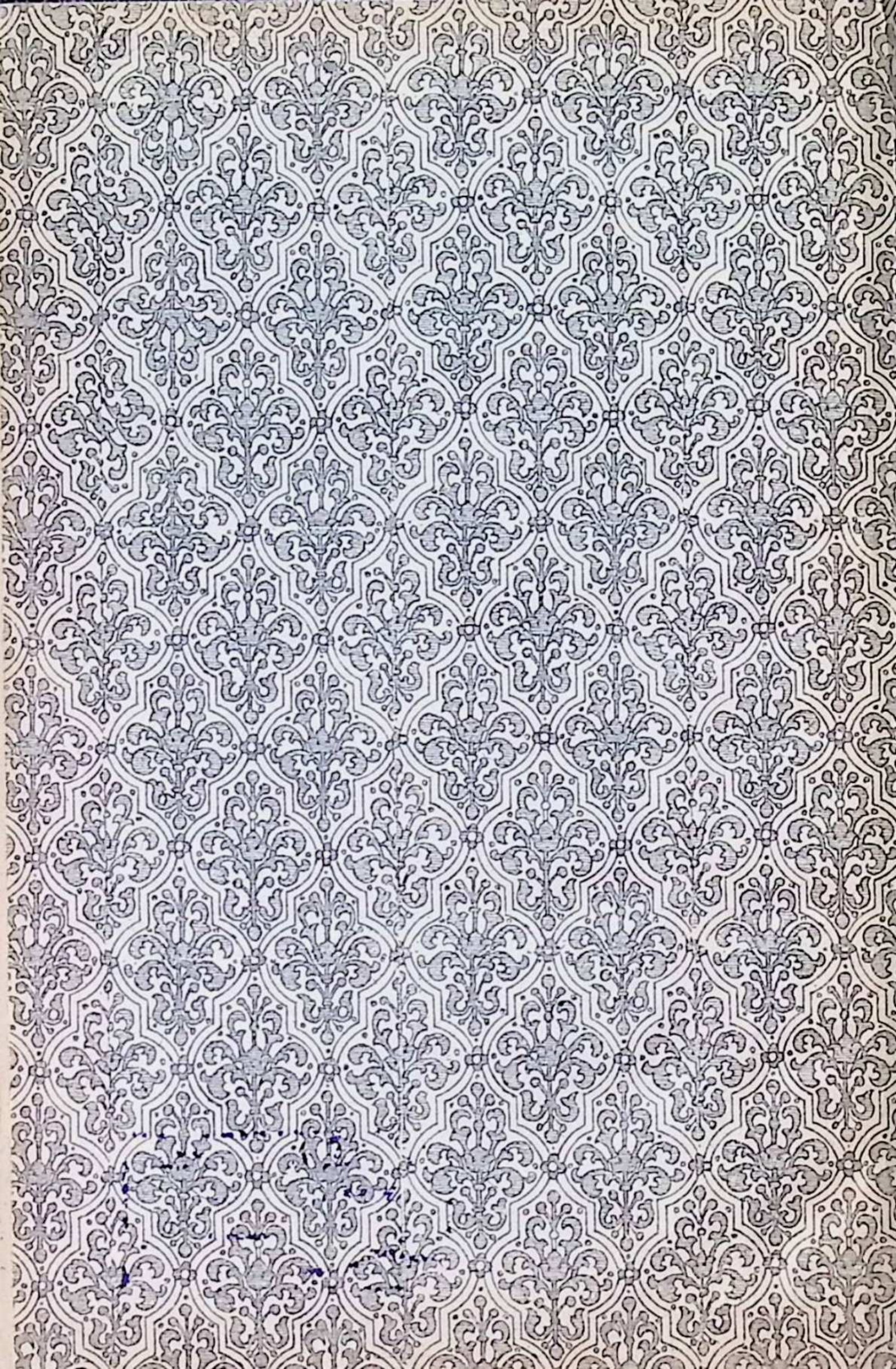
Заслона спадає.

New York
New York

ALL INFORMATION CONTAINED
HEREIN IS UNCLASSIFIED
DATE 08-14-2001 BY 60322 UCBAW/STP

CONFIDENTIAL

МУЗЕЙ И. ОРАНКА
V 19050
VI 10637
ГРУПА 104

